МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійної роботи для здобувачів
вищої освіти спеціальності
262 Правоохоронна діяльність

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
Протокол № 9 від 10 березня 2020 року

Чернігів 2020

Конституційне право зарубіжних країн. Методичні вказівки до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти спеціальності 262 Правоохоронна діяльність / Укл.: Марущак О. А., Марущак Н. В. – Чернігів: ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ. – 2020. – 64 с.

Укладачі: МАРУЩАК ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права
МАРУЩАК НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Відповідальний за випуск: КОЗИНЕЦЬ ОЛЕНА ГАВРИЛІВНА, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: СТРІЛЕЦЬ ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу, кандидат юридичних наук

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА……..……4
1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН»…...……..…..6
1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн»…….……..6
1.2. Структура навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн»…….…..……...14
1.3. Система поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн»……..15
2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ САМОСТІНОЇ РОБОТИ…….……..….16
Тема 1. Предмет, система і джерела конституційного права у зарубіжних країнах……16
Тема 2. Конституції зарубіжних країн……20
Тема 3. Конституційно-правовий статус особи в зарубіжних країнах…….23
Тема 4. Конституційні засади основ суспільного ладу в зарубіжних країнах……29
Тема 5. Держава як конституційно-правовий інститут……33
Тема 6. Виборче право і виборчі системи зарубіжних країн……38
Тема 7. Глава держави у зарубіжних країнах……41
Тема 8. Уряд в зарубіжних країн……43
Тема 9. Парламент в зарубіжних країнах……45
Тема 10. Судова влада в зарубіжних країнах…….……48
Тема 11. Муніципальні системи зарубіжних країн……...55
3. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН»…….……60
4. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА……62

ПЕРЕДМОВА

Вивчення конституційного права зарубіжних країн - важливий напрямок юридичної освіти. Загальноосвітнє значення конституційного права зарубіжних країн пов'язане з необхідністю підвищення загального рівня правової культури здобувачів вищої освіти - майбутніх юристів. Метою викладання навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн» є: глибоке усвідомлення здобувачами вищої освіти сутності, соціального призначення і функцій конституційного права, його ролі і місця в системі національного права зарубіжних країн; аналіз історії і розвитку конституціоналізму, історичних традицій його формування; критичне осмислення позитивного і негативного досвіду конституційного будівництва в зарубіжних країнах, що вкрай необхідно для усвідомлення, аналізу й оцінки сьогоднішніх завдань, які стоять перед українським суспільством; формування у здобувачів вищої освіти юридичного мислення, політичної правової культури, зацікавленості їх у поглибленні і розширенні правознавчого світогляду, патріотизму, національної самосвідомості тощо; набуття здобувачами вищої освіти навичок роботи з джерелами конституційного права, вміння користуватися ними у практичній діяльності: поряд з поглибленням знань, вироблення у здобувачів вищої освіти навичок виступати перед аудиторією слухачів, вміння вести дискусії; глибоке усвідомлення і розуміння того, що найвищою соціальною цінністю повинна бути людина з її різноманітними потребами та інтересами, що держава не повинна стояти над людиною, а навпаки, реалізувати потреби кожної людини і суспільства в цілому, що утвердження забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні засвоїти: понятійний апарат конституційного права зарубіжних країн; моделі правового регулювання статусу особи; конституційні принципи економічної, соціальної та політичної систем суспільства; форми правління та територіально-політичного устрою існуючи в різних країнах; системи державних органів і органів місцевого самоврядування; моделі організації влади на місцях. Також в результаті вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти повинні вміти аналізувати історію і розвиток конституціоналізму, історичних традицій його формування; критично осмислювати позитивний і негативний досвід конституційного будівництва в зарубіжних країнах; працювати з джерелами конституційного права, користуватися ними у практичній діяльності.

Самостійна робота здобувача вищої освіти – це форма організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконуються здобувачем вищої освіти під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Самостійна робота є основним способом оволодіння навчальним матеріалом під час позааудиторної навчальної роботи. Опанування знаннями з даної учбової дисципліни передбачає значну самостійну, позааудиторну роботу здобувачів вищої освіти над засвоєнням матеріалу цього

курсу: ознайомлення з першоджерелами, рекомендованою літературою, вивчення лекційного матеріалу, опрацювання питань винесених на самостійне вивчення та виконання письмових завдань. Самостійна робота також включає підготовку рефератів, доповідей та повідомлень. Крім того, деякі питання курсу повинні розглядатися здобувачами вищої освіти з урахуванням знань отриманих на заняттях з теорії держави і права, конституційного права України, історії держави і права України, історії держави і права зарубіжних країн та інших, а це потребує додаткових зусиль і часу.

Самостійна робота повинна проводитися впродовж всього семестру, а її зміст визначається програмою курсу. При виконанні завдань необхідно використовувати матеріали підручників, монографій, публікацій в періодичних виданнях, збірки документів, ресурси Інтернет. При виконанні такої роботи необхідно надати їй практичну спрямованість, тобто здобувачі вищої освіти не повинні обмежуватися знайомством із змістом підручників, монографій, публікацій в періодичних виданнях, вивченням текстів конституцій, веб-сайтів вищих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій і громадських організацій зарубіжних країн. Важливим також є дослідження нормативних актів, як загальнодержавного значення, так і локальних.

Дані методичні рекомендації складено відповідно до програми курсу «Конституційне право зарубіжних країн», включають основні положення програми навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн», питання з основних тем курсу, винесені на самостійне опрацювання, практичні завдання, перелік додаткової літератури по кожній темі, а також перелік основної навчально-методичної літератури.

1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН»

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн»

Тема 1. Предмет, система і джерела конституційного права зарубіжних країн

Поняття конституційного права зарубіжних країн. Конституційне право як галузь права. Наука і навчальний курс конституційного права зарубіжних країн. Вивчення загальних і специфічних рис конституційного права різних національно-правових систем. Предмет та метод правового регулювання конституційного права як галузі права. Структура (система) конституційного права в зарубіжних країнах. Конституційно-правові інститути, їх класифікація. Норми конституційного права, їх види. Порівняльно - і конкретно-правовий аналіз конституційно-правових норм і інститутів окремих країн. Історичний, функціональний, системний і статистичний методи вивчення конституційно-правових інститутів зарубіжних країн.

Конституційно-правові відносини в зарубіжних країнах, їх суть, види, характерні риси. Суб'єкти конституційно-правових відносин, їх класифікація й особливості. Особливості конституційно-правової відповідальності. Відмінності конституційного права від інших публічно-правових галузей. Місце та роль конституційного права в системах національного права.

Джерела зарубіжного конституційного права. Класифікація джерел конституційного права. Конституція - основне джерело конституційного права. Інші формалізовані джерела конституційного права: конституційні, звичайні, надзвичайні закони, підзаконні нормативно-правові акти, судові прецеденти тощо. Неформалізовані джерела: конституційно-правові звичаї, конституційні угоди тощо. Нормативні акти глав держав і урядів. Акти, які видаються для тлумачення законів. Парламентські регламенти. Доктринальні джерела. Залежність системи джерел конституційного права від моделі правової системи (англо-саксонська, романо-германська) і характер конституційно-правового регулювання.

Тема 2. Конституції зарубіжних країн

Конституція в структурі (системі) джерел конституційного права. Юридичні якості конституції як основного закону. Загальне й особливе в зарубіжних конституціях. Основні риси й особливості післявоєнних конституцій зарубіжних країн (Італія, Франція, ФРН, Японія, Іспанія). Зміст Конституцій. Співвідношення конституцій і дійсності. Конституції фактичні й юридичні, фіктивні й реальні.

Порядок прийняття конституцій. Установчі збори (конституції Італії та Індії). Установчі збори і наступне затвердження (конституція США), уряд і

референдум (Франція). Октроїрування конституцій. Оцінка методів прийняття і зміни конституцій.

Види конституцій та їх класифікація. Конституції писані (США, Індія, Франція, Італія, Мексика, Японія) і неписані (Велика Британія, Нова Зеландія), жорсткі (США, Франція, Японія, Індія) і гнучкі (Велика Британія та Нова Зеландія). Конституції постійні й тимчасові. Реформи конституцій у зарубіжних країнах. Конституційний нагляд за законодавством і актами законодавчої влади. Порядок формування органів конституційного нагляду в США, ФРН, Італії, Індії. Франції, Японії. Порівняльний аналіз компетенції органів конституційного нагляду. Різні форми здійснення конституційного нагляду та аналіз юридичної природи рішень верховних судів США, Японії і конституційного суду Італії.

Тема 3. Конституційно-правовий статус особи в зарубіжних країнах

Особа, суспільство і держава. Поняття конституційного статусу особи. Різноманітність підходів до інституту основних прав і свобод особи в зарубіжних країнах. Особливості конституційної правосуб'єктності особи (громадянина). Політична правоздатність і дієздатність. Громадянство як елемент конституційного статусу особи та конституційно-правовий інститут. Особливості інституту громадянства в різних країнах. Природничо-правова теорія прав людини і громадянина. Суть демократичних прав і свобод. Положення про формально-юридичну рівність. Обмеження прав громадян за політичними мотивами. Демократичні права, і свободи та їх загальна характеристика. Методи визначення обсягу правосуб'єктності.

Класифікація прав і свобод. Особисті права і свободи: право на життя і особисту недоторканність, право на опір гнобленню, право на свободу, недоторканність житла, таємницю листування, свободу пересування і вибору місця проживання, свободу від свавільного арешту і необґрунтованої кримінальної репресії, право на належну юридичну процедуру. Соціально-економічні права: право на володіння і розпорядження приватною власністю, право на працю, право на відпочинок, право на страйк. Політичні права і свободи: активне і пасивне виборче право, свобода думки, свобода совісті, свобода спілок і асоціацій.

Конституційне закріплення і трактування культурних прав і свобод громадян. Порядок здійснення і захисту прав і свобод громадян у державі. Обов'язки громадян і підданих у зарубіжних країнах. Гарантії реалізації та захисту основних прав і свобод громадян. Міжнародний механізм захисту прав людини.

Тема 4. Конституційно-правові основи суспільного ладу зарубіжних країн

Конституційні основи економічної і політичної організації суспільства. Конституційний статус власності: визначення, зміст і особливості. Поняття політичного режиму. Політичний режим у змісті конституційно-правового

регулювання. Класифікація політичних режимів. Демократичний вид політичного режиму: поняття, ознаки, суть. Різні форми і методи обмеження демократії. Основні теорії демократії. Фашизм: поняття.

Конституційна регламентація організації і діяльності політичних партій. Партійні системи зарубіжних держав. Багатопартійність, її причини. Багатопартійні системи та їх різновиди (Франція, Італія, ФРН, Японія). Двопартійні системи та їх різновиди (США, Велика Британія). Функції політичних партій. Партії і державний апарат. Політичні партії і церква. Роль політичних партій у формуванні і функціонуванні органів законодавчої і виконавчої влади. Інституціоналізація політичних партій на основі спеціального законодавства. Можливість фінансування державою політичних партій. Підвищення ролі партій у політичних системах зарубіжних країн. Основні види організаційних структур партій у деяких зарубіжних країнах (Італія, Японія).

Тема 5. Держава як конституційно-правовий інститут

Сучасні поняття держави. Поняття держави як конституційно-правового інституту. Загальні конституційні характеристики інституту держави: народовладдя - суверенітет народу, демократична, правова, соціальна і світська держава. Держава і особистість, колектив, суспільство. Держава і міжнародні відносини. Суверенітет як основа змісту і визначальна характеристика державної діяльності. Доктрина і практика суверенітету: національний, народний і державний. Особливості і зміст конституційної правосуб'єктності держави. Функції і типології держави. США, сучасні країни Західної Європи (на прикладі Франції і ФРН) як демократичні правові соціальні й світські.

Державна влада як інститут конституційного права: „розподіл влади", „єдність державної влади". Верховенство, незалежність, повнота, виключність та єдність державної влади. Різноманітність форм сучасних держав та її причини. Форми правління. Закономірності еволюції сучасних форм правління. Монархія: поняття і суть. Основні ознаки монархії. Роль монархії в розвинених країнах. Парламентарна монархія та її ознаки. Загальні риси й особливості монархії у Великій Британії й Японії. Дуалістична монархія, та її ознаки. Загальні риси й особливості. Республіка: поняття і суть. Ознаки республіканської форми правління. Президентська республіка та її ознаки. Загальні риси й особливості президентських республік (США, Мексика). Парламентарна республіка та її ознаки. Загальні риси й особливості парламентарних республік (Італія, Індія). Змішані форми правління (Франція за конституцією 1958 р.). Виборна монархія в Малайзії.

Форми державного устрою зарубіжних країн. Державний устрій, національне і расове питання. Унітарні держави. Правовий стан адміністративно-територіальних одиниць. Централізовані держави (Франція). Форми контролю центральної влади над органами місцевого самоврядування. Відносно децентралізовані унітарні держави (Велика Британія). Особливості автономії в Італії. Федерація: поняття, ознаки, основні риси. Правовий стан

суб'єкта федерації (штату, землі, провінції, кантону). Основні системи розподілу компетенції союзу і суб'єктів федерації (ФРН, Австрія, Пакистан). Виключна компетенція союзу, виключна компетенція союзу і суб'єктів федерації (Індія, Малайзія). Юридичний і фактичний розподіл компетенції між союзом і суб'єктами федерації. Система органів влади і управління суб'єктів федерації (губернатори, уряди, законодавчі збори). Загальні риси й основні особливості становища органів влади і управління суб'єктів федерації в Росії, США, ФРН та Індії. Механізм контролю центральної влади за діяльністю органів влади і управління суб'єктів федерації. Основні тенденції розвитку сучасної федерації. Сучасні теорії федералізму. Автономія в зарубіжних країнах. Обласна автономія в Італії. Автономія Аландських островів у Фінляндії, автономія Гренландії і Фарерських островів у Данії. Автономні райони в Індії. Автономія в Іспанії.

Тема 6. Виборче право і виборчі системи зарубіжних країн

Поняття виборчого права (виборів) як інституту конституційного права. Активне і пасивне виборче право. Абсентеїзм. Джерела виборчого права. Вибори і теорія народного суверенітету. Принципи виборчого права (загальність, рівність, таємне голосування) і проблеми їх реалізації. Практика порушення цих принципів. Виборчі цензи. Віковий ценз. Ценз осілості. Ценз освітній. Ценз статі. Інші обмеження виборчого права. Прямі і непрямі вибори. Куріальна система. Організація і порядок проведення виборів. Головні стадії виборчого процесу. Виборчі округи. Порушення принципу рівного представництва. Центральні й місцеві органи по проведенню виборів, порядок їх формування, компетенція і роль. Реєстрація виборців і складання списків. Порядок висунення кандидатів. Праймеріз. Виборча застава. Голосування. Вільне й обов'язкове голосування. Порушення таємниці голосування. Виборчий бюлетень, машини для голосування. Політичні партії і вибори в зарубіжних країнах. Виборчі системи як засоби визначення результатів виборів. Мажоритарні виборчі системи відносної більшості та практика їх застосування (США, Велика Британія, Індія). Мажоритарна виборча система абсолютної більшості (Франція). Мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості (Італія). Поєднання видів мажоритарних систем (Франція).

Пропорційні виборчі системи. Методи визначення виборчого метру (квоти). Розподіл мандатів усередині списку (система вільних списків, система зв'язаних списків). Різні види обмеження принципу пропорційності. Практика застосування пропорційних виборчих систем (Італія, Фінляндія, Скандинавські країни, деякі країни Латинської Америки). Поєднання пропорційних і мажоритарних виборчих систем (ФРН, Італія). Оцінка різних видів виборчих систем, їх переваги та недоліки.

Поняття і сутність референдуму як інституту конституційного права. Недоліки референдуму. Різновиди референдумів та практика їх застосування в зарубіжних країнах (Франція, Швейцарія, Італія, Велика Британія).

Використання референдуму різними реакційними політичними режимами (фашистська Німеччина, Іспанія, Чилі).

Тема 7. Глава держави в зарубіжних країнах

Види державних органів та їх класифікація. Основні риси системи органів зарубіжних держав. Теорія „поділу влади" як принцип організації влади і побудови системи державних органів. Система „стримувань і противаг". Роль суду в системі поділу влади. Конституційний принцип поділу влади у державному механізмі США. Глава держави. Поняття, основні ознаки і види. Місце глави держави в системі вищих органів державної влади. Правове становище монарха. Порядок престолонаслідування. Роль монарха у парламентарних, дуалістичних і абсолютних монархіях. Загальні та специфічні риси юридичного і фактичного становища монархів у Великій Британії й Японії. Роль монарха в дуалістичних монархіях.

Президент. Правове становище президента в республіках. Правове становище президента в республіках. Основні системи обрання президента: прямі вибори (Франція, Мексика, Ірландія), непрямі вибори (США), обрання президента спеціальною колегією (ФРН, Італія, Індія), парламентом (Греція). Дострокове звільнення президента з посади (відставка, імпічмент).

Компетенція глави держави у сфері державного управління. Роль глави державну формуванні уряду в парламентарній монархії (Велика Британія, Японія), в дуалістичній монархії, в парламентарній республіці (Італія, Індія), в президентській республіці (США, Мексика). Участь глави Держави в призначенні та усуненні чиновників. Глава держави - верховний головнокомандуючий Збройними силами. Компетенція глави держави у сфері законодавства. Скликання парламенту на сесії. Право розпуску парламенту. Оголошення виборів. Участь глави держави у законодавчому процесі. Законодавча ініціатива, послання парламенту. Право вето і його види. Промульгація законів. Нормоустановча діяльність глави держави.

Загальні й специфічні риси законодавчих повноважень глави держави в парламентарній монархії (Велика Британія), в парламентарній республіці (Італія, Індія), в президентській республіці (США). Особливий характер нормо установчої діяльності президента Франції. Зовнішньополітичні повноваження глави держави. Представництво держави у сфері зовнішніх відносин. Призначення дипломатичних представників. Участь в укладанні та ратифікації міжнародних договорів і угод. Загальні й специфічні риси зовнішньополітичних повноважень глави держави в парламентарній монархії (Велика Британія), в дуалістичній монархії, в парламентарній республіці (Італія, Індія), в президентській республіці (США). Інші повноваження глави держави: право помилування, право нагородження орденами і медалями, церемоніальні повноваження тощо. Надзвичайні повноваження глави держави (США, Франція, Індія). Фактична роль, глави держави та її залежність від форми правління, форми державного устрою й політичного режиму.

Тема 8. Парламент в зарубіжних країнах

Парламент - загальнонаціональний представницький орган держави. Виникнення і розвиток парламенту. Парламент і парламентаризм. Сучасний стан зарубіжного парламентаризму. Поняття парламенту, його роль у державному механізмі. Побудова, склад і організація парламентів. Порядок формування парламентів. Партійний і соціальний склад парламентів. Бікамералізм і однопалатність та їх політичне обґрунтування. Двопалатні парламенти і особливості правового становища палат. Двопалатні парламенти з рівноправними палатами (сенат і палата представників конгресу США, сенат і палата депутатів парламенту Італії). Двопалатні парламенти з нерівноправними палатами (палата общин і палата лордів парламенту Великої Британії, палата представників і палата радників парламенту Японії, народна палата і рада штатів парламенту Індії). Специфічні риси двопалатної структури парламенту ФРН. Загальна характеристика ролі верхніх палат у двопалатних парламентах. Однопалатні парламенти (Фінляндія, Данія, Швеція, Греція, Нова Зеландія).Порядок формування палат. Внутрішня структура палат парламентів. Постійні, спеціальні та інші парламентські комісії (комітети). Керівні органи палат. Парламентські фракції як один з найважливіших елементів структури вищого представницького органу, їх роль, організація, чисельність. Інші елементи парламентської структури.

Поняття і зміст конституційно-правового статусу депутатів. Зміст депутатського мандата. Парламентський імунітет та індемнітет. Несумісність депутатського мандату і певних адміністративних та інших посад. Характер мандата депутата зарубіжних парламентів: „вільний мандат”, „імперативний мандат”. Компетенція парламентів і способи її закріплення. Парламенти з абсолютною необмеженою компетенцією (Велика Британія, Нова Зеландія). Парламенти з абсолютно обмеженою компетенцією (США, Франція), парламенти з відносно обмеженою компетенцією (Індія, Малайзія, ФРН).

Бюджетні, зовнішньополітичні і судові повноваження. Компетенція парламентів по контролю за урядовою діяльністю. Загальна характеристика форм такого контролю. Порядок діяльності парламентів, звичайні і надзвичайні сесії. Колегіальні органи палат: бюро, президії. Партійні фракції та їх роль у законодавчій діяльності. Регламент палат (США, Велика Британія, ФРН, Франція, Італія, Індія). Посадові особи палат і їх правове становище. Конгрес США: спікер, віце-президент, тимчасовий голова сенату, партійні лідери палат. Парламент Великої Британії: спікер, лорд-канцлер, партійні „батоги”. Нормативні акти, які приймаються парламентами. Приватні й публічні біллі в парламентській практиці США, Великої Британії й Індії. Фінансові закони. Інші акти, що приймаються парламентами (резолюції та їх види, постанови, звернення тощо). Законодавча процедура в парламентах. Основні стадії законодавчої процедури: внесення законопроекту і коло суб’єктів законодавчої ініціативи; обговорення законопроекту і регламентація дебатів; порядок внесення поправок, змін і доповнень до законопроекту; прийняття законопроекту і види голосування розгляд законопроекту в іншій палаті та

система подолання колізій між палатами в законодавчому процесі, затвердження законопроектів і надання їм чинності.

Комітети парламентів. Види комітетів і порядок їх формування. Класифікація законодавчих комітетів залежно від їх правового, становища, спеціалізація і строки повноважень (американська, англійська й індійська системи). Особливості правового становища законодавчих комітетів італійського парламенту. Контроль парламентів, за діяльністю урядів у парламентарних країнах. Вотум довіри і недовіри (парламенти Великої Британії, Франції, Італії, Японії). Конструктивний вотум недовіри в парламентській практиці ФРН. Резолюція; осуду, інтерполяція. Парламентські запитання урядові. Слідчі комітети, омбудсмен. Діяльність парламентів у економічній сфері. Прийняття бюджету, контроль за його, виконанням. Участь парламенту в економічному плануванні. Контроль за державним сектором економіки. Зовнішньополітичні, повноваження парламентів. Судові повноваження парламентів.

Тема 9. Уряд в зарубіжних країнах

Поняття виконавчої влади. Політична і адміністративна виконавча влада. Теорії сильної виконавчої влади. Конституційний і фактичний статус уряду як вищого колегіального органу виконавчої влади. Місце уряду в системі вищих органів влади. Види урядів: однопартійний, коаліційний, уряд меншості, „службовий" уряд. Порядок формування уряду, і його залежність від форми правління. Загальні й специфічні риси порядку формування уряду в парламентарних монархіях:(Велика Британія, Японія), в дуалістичних монархії, в парламентарній республіці (Італія, ФРН, Індія), в президентській республіці (США). Державно-правовий статус міністрів. Глава уряду в парламентарних і змішаних республіках. Прем'єр-міністр, канцлер, голова ради міністрів, їх юридичне і фактичне положення, місце в структурі уряду, реальна роль у здійсненні владних функцій.

Повноваження урядів у сфері державного управління. Порядок діяльності уряду. Процедура прийняття рішень. Роль урядових комітетів та інших допоміжних органів (виконавчий апарат при президентові США, комітети кабінету Великої Британії). Керівництво державним апаратом з боку уряду. Повноваження уряду у сфері законодавства. Взаємовідносини уряду і парламенту в парламентарних монархіях (Велика Британія, Японія), у дуалістичних монархіях, у парламентарних республіках (Італія, ФРН, Індія), у президентських республіках (США). Регламентарна влада уряду (Франція, Італія). Співвідношення регламенту і закону. Ордонанси, декрети, декрети-закони. Особливий характер взаємовідносин уряду і парламенту у Франції. Делеговане законодавство, його суть, види, способи контролю над ним. Методи і форми впливу уряду на законодавчу діяльність парламенту. Повноваження уряду в сфері зовнішньої політики. Керівництво збройними силами і дипломатичним апаратом. Надзвичайні повноваження уряду та, їх використання в сучасних умовах. Парламентська відповідальність уряду.

Тема 10. Судова влада в зарубіжних країнах

Поняття судової влади і судової системи. Судова влада в зарубіжних країнах як самостійна гілка державної влади. Принципи правосуддя. Судові органи і судові системи. Суди загальної юрисдикції і спеціальні суди. Конституційні суди. Порядок формування судових установ. Особливості судових систем країн із федеративною формою державного устрою. Діяльність адміністративних судів. Структура і організація вищих судових установ. Основні принципи організації і діяльності судової влади. Принцип незалежності судів у теорії і на практиці. Конституційно-правовий статус суддів. Конституційне правосуддя в зарубіжних країнах.

Тема 11. Муніципальні системи зарубіжних країн

Поняття та юридична природа, правове регулювання місцевого управління та самоврядування. Виникнення і розвиток муніципальних органів у зарубіжних країнах. Муніципалітети як органи місцевого самоврядування. Особливості адміністративно-територіального поділу і місцеве самоврядування. Відповідність муніципальних органів адміністративно територіальному поділу. Вплив форми державного устрою на систему муніципальних органів. Регіональні форми в місцевому самоврядуванні. Основні моделі організації публічної влади на місцях. Особливості системи муніципальних органів у США, Франції, Великій Британії, Італії, Японії, Індії.

Порядок формування муніципальних органів, їх структура. Обсяг повноважень і функції муніципальних органів. Виконавчі органи муніципалітетів: порядок утворення, організація, повноваження. Загальні риси й особливості виборних і виконавчих муніципальних органів у США, Великій Британії, Франції, Італії, ФРН, Індії, Японії. Функції муніципальних органів, порядок їх правового регулювання. Особливості муніципальних виборів.

Взаємовідносини муніципальних органів з центральною владою. Форми і методи контролю центральної влади за діяльністю муніципальних органів. Адміністративний контроль у Франції, англійська та італійська системи контролю. Фінансовий контроль. Особливості контролю над муніципальними органами у федеративних державах (США, ФРН). Відносини муніципальних органів адміністративно-територіальних одиниць з агентами центральної влади. Префекти і генеральні ради департаментів у Франції. Муніципальні органи в Італії й Японії.

1.2. Структура навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн»

Назви тем та змістовних модулів	Кількість годин			
	Лекції	Семінари	Самостійна робота	Разом
Змістовний модуль 1. Загальна характеристика конституційного права в зарубіжних країнах				
Тема 1. Предмет, система і джерела конституційного права зарубіжних країн.	2	2	11	15
Тема 2. Конституції зарубіжних країн	2	2	11	15
Разом за кредитом 1	**4**	**4**	**22**	**30**
Тема 3. Конституційно-правовий статус особи в зарубіжних країнах	2	2	7	11
Разом модуль 1.	**6**	**6**	**29**	**41**
Змістовний модуль 2. Конституційно-правові основи народовладдя в зарубіжних країнах				
Тема 4. Конституційні засади основ суспільного ладу в зарубіжних країнах	0	0	8	8
Тема 5. Держава як конституційно-правовий інститут	2	2	7	11
Разом за кредитом 2	4	4	22	**30**
Тема 6. Вибори і референдум як інститут конституційного права зарубіжних країн	2	2	4	8
Разом модуль 2.	**4**	**4**	**19**	**27**
Змістовний модуль 3. Конституційно-правові основи державного механізму в зарубіжних країнах				
Тема 7. Глава держави в зарубіжних країнах	2	2	3	7
Тема 8. Парламент у зарубіжних країнах	2	2	3	7
Тема 9. Уряд у зарубіжних країнах	2	2	4	8
Разом за кредитом 3	8	8	14	**30**
Тема 10. Судова влада в зарубіжних країнах	2	2	11	15
Тема 11. Муніципальні системи зарубіжних країн	2	2	11	15
Разом за кредитом 4	4	4	22	**30**
Разом модуль 3	**10**	**10**	**32**	**52**
Всього	**20**	**20**	**80**	**120**

1.3. Система поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн»

Рекомендовані види та розподіл балів, які враховуються при виставленні поточного та модульного контролю (таблиця розроблена на основі Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти)

№	Види діяльності	Терміни	Форми контролю та звітності	Максимальна кількість балів за семестр
1. Обов'язкові, вибіркові та стимулюючі види робіт				
1.1	Робота на семінарських заняттях	Протягом семестру	Відповіді, доповнення, терміни, тести	До 16 балів*
1.2	Ведення конспекту лекцій	Протягом семестру	Конспект	До 5-х балів
1.3	Наукова робота (виступ з доповіддю, публікація)	Протягом семестру	Виступ, публікація	До 10-ти балів
1.4	Ведення конспекту самостійної роботи	Протягом семестру	Конспект	До 5-ти балів
1.5	Виконання самостійної дослідної роботи	Протягом семестру	Виконана робота у вигляді реферату	До 6-ти балів
1.6	Ведення словника з предмету	Протягом семестру	Словник	До 6-ти балів
1.7	ЗМК	Протягом семестру	Підтверджуючі документи	До 12-ти балів
Разом за поточний контроль:				**60 балів**
*20 балів буде переведено з оцінок, які отримає здобувач вищої освіти під час семінарських занять, виконуючи усі види робіт. Наприклад: здобувач вищої освіти відповідно до національної системи оцінювання заробив у підсумку за поточну роботу «5» - це 16-14 у балах; «4» - це 13-11; «3» - це 10-6; «2» - 5-1.				
2. Підсумковий контроль				
№ п/п	Підсумковий модуль	Терміни	Форми контролю та звітності	Максимальна кількість балів
2.1.	Екзамен	Відповідно до розкладу		до 40 балів
Разом за модульний контроль				**40 балів**
Зважена семестрова оцінка				**100 балів**

ІІ. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Предмет, система і джерела конституційного права у зарубіжних країнах.

Питання для самостійного опрацювання.

Особливості визначення конституційного права в зарубіжних країнах. Відмінності конституційного права від інших публічно-правових галузей. Процес становлення науки „конституційне право зарубіжних країн". Загальні та специфічні риси конституційного права різних національно-правових систем. Порівняльно - і конкретно-правовий аналіз конституційно-правових норм і інститутів окремих країн. Історичний, функціональний, системний і статистичний методи вивчення конституційно-правових інститутів зарубіжних країн. Формалізовані джерела конституційного права: конституційні, звичайні, надзвичайні закони, судовий прецедент. Неформалізовані джерела: конституційно-правовий звичай, конституційні угоди. Залежність системи джерел конституційного права від моделі національної правової системи (англо-саксонська, романо-германська, мусульманська) і характеру конституційно-правового регулювання. Доктринальні джерела. Основні напрямки і школи сучасної науки зарубіжного конституційного права.

Практичні завдання.

1. Відомий французький дослідник конституційного права М. Прело визначив конституційне право як, «правові норми, що стосуються встановлення, передачі та здійснення політичної влади».

Джерело: Прело М. Конституційне право Франції. М.: , 1957. – С.22.

Питання: Чим відрізняється це визначення від тих, які наведені у рекомендованих підручниках?

2. Згідно зі статтею 126 Конституції Албанії 1998 р., «суддя Конституційного суду може бути затриманий або арештований тільки у випадку, якщо він був захоплений під час вчинення злочину або відразу після його вчинення».

У §26 Конституції Угорщини 1949 р. закріплюється: «Якщо Президент Республіки не згоден із законом або з будь-яким його положенням, він до підписання у межах терміну, відведеного для вивчення….може відіслати закон зі своїми зауваженнями Державним Зборам для перегляду».

Питання: Які елементи структури норми є у наведених прикладах?

3. Абзац 5 ст. 140 Конституційного закону Австрії 1920 р. закріплює: «Рішення Конституційного суду, яким закон скасовується як антиконституційний, зобов'язує федерального канцлера або губернатора відповідної землі терміново опублікувати повідомлення про відміну».

Питання: Яка це конституційно-правова норма: імперативна чи диспозитивна?

4. У процесі постсоціалістичних перетворень у Болгарії відроджено інститут установчого органу – Великого народного зібрання. Це державний орган, який за чисельністю майже удвічі перевищує склад парламенту, своєрідне «віче», що скликається для прийняття Конституції. Велике народне зібрання приймало першу Конституцію країни – Конституцію 1879 р., але у соціалістичний період даний інститут не передбачався, до нього повернулися при прийнятті чинної Конституції 1991 р.

Питання: Чому у постсоціалістичних країнах звертаються до власного конституційно-правового досвіду? На Вашу думку, наведений приклад – це прогрес чи регрес у розвитку конституційного права Болгарії?

5. На думку М.Н. Марченко: «У романо-германський сім'ї не існує єдиного визначення джерел права і єдиного про них уявлення…Уявлення про джерела права у межах романо-германської правової сім'ї обумовлене цілою низкою обставин і варіюється від країни до країни та навіть в межах окремих держав змінюється час від часу».

Питання: У чому полягають особливості трактування джерел права у романо-германській правовій сім'ї? Як Ви вважаєте, чому уявлення про джерела права у межах романо-германської правової сім'ї варіюються «від країни до країни та навіть в межах окремих держав змінюється час від часу».

6. Якій конституційно-правовій нормі при вирішенні судової справи Ви віддали би перевагу і чому?

1. Нормі, що міститься в акті глави держави або акті парламенту?

2. Нормі, що міститься в акті парламенту чи релігійній нормі?

3. Нормі, що міститься в акті федерального парламенту або акті парламенту суб'єкта федерації?

Додаткова література до теми 1.

1. Kommers D. The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany; 2nd Ed. Durham and London : Duke University Press. 1997.

2. Tushnet/Fleiner/Saunders Eds. Rutledge Handbook of Constitutional Law, London and New York, Rutledge Taylor & Francis Group. 2013.

3. Богданова Н. А. К новой концепции преподавания конституционного права. Государство и право. 1994. № 7.

4. Богданова Н. А. О значении конституционного права для юридического образования и практической деятельности юриста (вступительная лекция). Вестник Московского Университета: Право. 1995.сер 11. № 1.

5. Васильченко О. П. Конституційні принципи як предмет вивчення науки порівняльного конституційного права / Порівняльне правознавство. Сучасний стан і перпективи розвитку: зб. матеріалів міжнар. наук. симпозіуму "Дні порівняльного правознавства". К., 2009. С. 238–240.

6. Васянович О. А. Вплив основних постулатів ісламу на формування права мусульман. Держава і право. 2008. Вип. 39. С. 93.

7. Волошин Ю. О. Доктринальні підходи до визначення змісту теорії конституціоналізму: досвід зарубіжної науки конституційного права . Держава і право. 2008. Вип. 41. С. 185.
8. Герак Р. С. Правова система Франції: загальна характеристика структури та джерел права. Правова держава: Щорічник наукових праць ін-ту держави та права ім. В. М. Корецького ПАН України. Вип. 13.- К., 2002. 584 с.
9. Гессен В. М. Очерки науки конституционного права. Конституционное право: Учебное пособие. Ч.II. Хрестоматия. М., 1994.
10. Грязневич П. П. Ислам и государство: В кн.: Ислам. Общество, государство, религия. М., 1984. С. 161-167.
11. Єгоров О. Порівняльне правознавство. Право України. 1992. №3.
12. Карапетян С.А. Источники конституционного права Российской Федерации: автореф. дис. канд. юрид. Наук: 12.00.02 / Карапетян С. А. Ростовский гос. ун-т. Ростов-на-Дону, 1998. 26 с.
13. Кириченко О.М. Критерії класифікації органічних законів у системі джерел права України. Держава і право. 2008. Вип. 39. С. 103.
14. Комаров А. С. Источники права Швеции. Советское государство и право. 1986. № 6.
15. Крусс В. И. Сравнительное правоведение и конституционная компаративистика / Порівняльне правознавство. Сучасний стан і перпективи розвитку: зб. матеріалів міжнар. наук. симпозіуму "Дні порівняльного правознавства". К., 2009. С. 220–226.
16. Луць Л. Правова система: загальнотеоретичні аспекти. Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. 2004 . №38. С. 56-59.
17. Малишев Б. В. Судовий прецедент у правовій системі Англії: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. К., 2002. 19 с.
18. Малишко М. І. Основи державного права Франції. Українська наукова асоціація. Київський національний ун-т культури і мистецтв. К., 2001. 18 с.
19. Мартыненко П. Ф. Сравнительное конституционное право: учеб. пособие / Киев : КГУ, 1987. 84 с.
20. Марущак Н. В. Деякі аспекти розуміння людської гідності у працях видатних представників філософської думки Нового часу. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 4. С. 33–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2018_4_6.pdf
21. Марущак Н. Марущак О. Права людини: політичний аспект. // Ukraine – EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law : collection of international scientific papers. – Chernihiv : CNUT, 2018. – С. 48 – 50.

22. Марущак Н.В. Щодо політичного аспекту прав людини / Марущак Н.В. // Науково-практичне юридичне видання «Прикарпатський юридичний вісник» науково-практичний журнал Випускт1(26), 2019. С. 19-23.
23. Марущак О. А., Бабич Д. С. Теоретико-правове дослідження поняття та сутності державного суверенітету. Правовий часопис Донбасу : Зб. наук. Пр. 2017. №3-4 (61). С. 74 – 79.
24. Марущак О. А., Лутченко О. Особливості правоохоронної функції держави / Захист демократичних цінностей і дотримання прав людини в Україні. Збірник матеріалів Всеукраїнського правничого диспуту, в рамках Всеукраїнського тижня права з нагоди проголошення Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини – Кривий Ріг: ДЮІ МВС України, 2017. С. 211 - 214
25. Марущак О. А., Сало О.П. До проблеми розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у зоні проведення антитерористичної операції. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : Зб. наук. пр. 2017. №1 (59). С. 151 – 157.
26. Марущак О. А., Шванська А.О. Особливості визначення, сутності та співвідношення правової системи та правової сім'ї. Право і суспільство. 2017 №6 С. 29 – 34
27. Марущак О.А. Використання спеціальних знань при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Актуальні проблеми юридичної науки та практики. 2016. №2. С. 39-45
28. Марущак О.А. Поняття криміналістичної методики, як частини системи криміналістики. Ukraine - EU. Modern Technology, Business and Law : collection of international scientific papers : in 2 parts. Part 2. Current Issues of Legal Science and Practice. Management and Public Administration. Innovations in Education. Environmental Protection. Engineering and Technologies. Chernihiv : CNUT, 2017.208 p.
29. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства. Учебник для юридических вузов и факультетов. М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА / М, 1999. 552 с.
30. Резніченко С. В. Договір у системі джерел конституційного права. – Одеса. 1999. С. 99-117.
31. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. К., 1996.
32. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
33. Собкова В. Місце судового прецеденту серед інших джерел права у англосаксонській правовій системі. Право України. 2007. №3. С. 151-153.

34. Темченко В. Принцип передбачуваності закону в прецедентній практиці Євро суду. Право України. 2007. №7. С. 128-131.
35. Тихомиров Ю.А. Развитие теории конституционного права. Государство и право. 1998. №7.
36. Фрицький О. Дослідження конституційного права країн світу на підставі порівняльного аналізу і в аспекті його теоретичного розвитку / О. Фрицький. Право України. 2008. № 4. С. 164–165.

Тема 2. Конституції зарубіжних країн.

Питання для самостійного опрацювання.

Загальне й особливе в зарубіжних конституціях. Конституції фактичні й юридичні, фіктивні й реальні. Установчі збори (конституції Італії та Індії). Установчі збори і наступне затвердження (конституція США), уряд і референдум (Франція). Октроїрування як спосіб прийняття конституції. Способи відміни конституцій. Оцінка методів прийняття і зміни конституцій. Види конституцій та їх класифікація. Конституції писані (США, Індія, Франція, Італія, Мексика, Японія) і неписані (Велика Британія, Нова Зеландія), жорсткі (США, Франція, Японія, Індія) і гнучкі (Велика Британія та Нова Зеландія). Конституції постійні й тимчасові. Конституційний нагляд за законодавством і актами законодавчої влади. Порядок формування органів конституційного нагляду в США, ФРН, Італії, Індії. Франції, Японії. Порівняльний аналіз компетенції органів конституційного нагляду. Різні форми здійснення конституційного нагляду та аналіз юридичної природи рішень верховних судів США, Японії і конституційного суду Італії.

Практичні завдання.

1. «Наша конституція перестала бути загадкою, влада корони чітко обмежена, химера прерогативи усунута, і права підданих не є більш проблематичними, хоча бажано ще що не-будь для більш дієвого захисту цих прав».

Джерело: Болингброк. Письма об изучении истории. М.: Наука, 1978. – С.165.

Питання: З якого моменту, на думку Болінгброка, виникає конституція? Чи відповідає це сучасним уявленням?

2. Стаття 16 французької Декларації прав людини і громадянина 1789 р. проголошує: «Суспільство, в якому не забезпечується користування правами і не проведений поділ влади, не має конституції».

Питання: Чому укладачи Декларації так вважали? Якими були їх суспільні ідеали і як це відобразилося на змісті Декларації?

3. Конституція Польщі 1997 р. включає такі розділи: Республіка (1), Свобода, права і обов’язки людини і громадянина (2), Джерела права (3), Сейм та Сенат (4), Президент Республіки Польща (5), Рада Міністрів та урядова

адміністрація (6), Територіальне самоврядування (7), Суди і Трибунали (8), Органи державного контролю і охорони права (9), Публічні фінанси (10), Надзвичайні положення (11), Зміна Конституції (12), Перехідні та заключні положення (13).

Питання: Чи є дана конституція кодифікованою? Відповідь обґрунтуйте.

4. Стаття V Конституції США проголошує: «Коли дві третини членів обох палат визнають за необхідне, Конгрес вносить поправки до цієї Конституції або ж на вимогу законодавчих зборів двох третин штатів скликає Конвент для внесення поправок, які в обох випадках набувають обов'язкової сили й значення як частина Конституції, якщо будуть ратифіковані законодавчими зборами трьох чвертей або ж конвентами в трьох чвертях штатів, залежно від того, який із цих двох способів ратифікації запропонує Конгрес».

Питання: Скільки варіантів процедури зміни конституції США пропонується у даній статті? У чому різниця між даними варіантами?

5. У відомому творі О. Дюма «Граф Монте Крісто» є такий епізод. На сніданку у Альбера де Морсер граф Монте Крісто говорить про те, що невільницю, на яку всі звернули увагу, він купив у Константинополі. «Але Ви забуваєте, - зауважив сміючись Дебре, - що ми, як сказав король Карл, вільні франки і ваша невільниця, ступивши на французьку землю, стала вільною».

Питання: Чи має зауваження Дебре будь-який конституційно-правовий смисл? Про який вид правового регулювання йде мова?

6. Відоме визначення конституції, дане у 1733 р. Генрі Сент-Джоном віконтом Болінгброком, звучить так: «Під конституцією розуміємо…ту сукупність законів, настанов та звичаїв, яка слідує з певних стійких принципів розуму і направлена на певні встановлені цілі суспільного добробуту, яка створює таку загальну систему, якій співтовариство погоджується підкоритися».

Джерело: Ильин М.В. Слова и смыслы: Политика. Республика. Конституция. Отечество. // Полис. 1994., №5. – С.120.

Питання: Що розумів Болінгброк під конституцією? У якому сенсі він визначав конституцію?

7. На думку Л.М. Ентіна, постулат про те, що «конституція – вищий за своєю юридичною силою нормативно-правовий акт, якому відповідають чи мають відповідати всі інші нормативно-правові акти, віднині має сприйматися із деякими застереженнями, а часто-густо і взагалі ставить під сумнів» у зв'язку із зростаючою роллю міжнародного права.

Джерело: Конституционное право зарубежных стран: Ученик для вузов / Под общей ред. Баглая М.В., Лейбо Ю.И. и Энтина Л.М. М.: Юристъ, 1999. – С.18.

Питання: Як змінюється поняття конституції під впливом конституційного права? Які аргументи Ви можете представити проти даної точки зору?

Додаткова література до теми 2.

1. Barendt A. An Introduction to Constitutional Law, Oxford Univ. Press, 1998.

2. Dyzenhaus D. Tne Constitution of Law. Legality in a Time of Emergency Cambrige University Press, 2006.
3. Каррі Д. П. Конституція Сполучених штатів Америки: посібник для всіх. К., 1993.
4. Кашкин С. Ю. Конституция на переломе цивилизаций: формирование глобального конституционного идеала. Государство и право. 1992. № 11.
5. Кириченко О. М. Критерії класифікації органічних законів у системі джерел права України. Держава і право. 2008. Вип. 39. С.103.
6. Конституция США: история и современность / ред. А. А. Мишин., Е. В. Язьков. М., 1988.
7. Конституция, конституционализм, конституционализация правовых систем: актуальное соотношение понятий и трендов: сб. материалов по итогам Междунар. науч.-практ. конф. посвящ. 20-летию Конституции РФ. Тверь: Твер. гос. ун-т, 2013. 408 с.
8. Конституційне судочинство. Американський та український досвід. Ін-т демократії ім. П. Орлика / уклад. А. Ткачук. К., 1999. 111 с.
9. Марущак Н.В. Про моральність принципів кримінального процесу // Актуальні проблеми юридичної науки та практики [Текст]. – Чернігів : ЧНТУ, 2017. - №1(3). С. 84 – 88.
10. Марущак Н.В. Щодо питання моральності основоположних засад у кримінальному процесі України // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». Випуск 3. Том 2. Херсон 2017. С. 132 - 135.
11. Марущак Н.В. Щодо питання нормативного визначення об'єкта права на повагу до гідності // Правовий часопис Донбасу : Зб. наук. пр. – 2017 - №3-4 (61). С. 68 – 73.
12. Марущак Н.В. Щодо питання співвідношення міжнародного і національного права у сфері забезпечення прав людини // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, 2016, №2. – С. 11 – 13.
13. Марущак О. А. Залучення спеціаліста при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Форум права. 2014. № 2. С. 253–257. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_2_45.pdf
14. Марущак О. А. Спосіб вчинення і механізм слідоутворення як елементи криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) / National law journal: theory and practice. 2015. №5-2 (15). С. 107–111.
15. Марущак О.А. Інститут екстрадиції в міжнародному праві. Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина: тези Міжнародної науково-

практичної конференції молодих вчених та студентів (м.Чернігів, 22-23 травня 2014 р.). – Чернігів: Десна Поліграф, 2014. – С. 544-547.
16. Марущак О.А. Залучення спеціаліста, як форма використання спеціальних знань при розслідуванні ухилення від сплати податків. Сборник научных трудов SWorld. Выпуск 2. Том 30. Иваново: МАРКОВА АД, 2014/
17. Марущак О.А. Судово-економічна експертиза, як найефективніший засіб використання спеціальних знань, при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування. Ukraine-EU. Modern technology, business and law: collection of international scientific papers: in 2 parts. Part 2. Modern engineering. Sustainable development. Innovations in social work: philosophy, psychology, sociology. Current problems of legal science and practice. Chernihiv: CNUT, 2015. P. 308-310.
18. Нагорняк М. Стабільність конституції та можливість її зміни. Право України. 2007. №12. С. 135-138.
19. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства. Учебник для юридических вузов и факультетов. М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1999. 552 с.
20. Проблемы теории государства и права: учебное пособие. / ред. М.Н. Марченко. М.: Юристь, 2001. 656 с.
21. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
22. Тихомиров Ю.А. Развитие теории конституционного права. Государство и право. 1998. №7.
23. Тихонова С., Юзьков Л. Конституція юридична і фактична. Право України. 1992. № 1.
24. Тищик Б., Ригідна О. Перша чинна Конституція світу – історія прийняття (до 220-річчя Конституції США). Право України. 2007. №8. С. 137-141.
25. Шаповал В. Н. Британская конституция (политико-правовой анализ): автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Киевский ун-т им. Т. Шевченко. К., 1992. 32 с.
26. Шаповал В. Сутнісні характеристики конституції як основного закону держави. Право України. 2008. №10. С. 4-12.

Тема 3. Конституційно-правовий статус особи в зарубіжних країнах.

Питання для самостійного опрацювання.

Різноманітність підходів до інституту основних прав і свобод особи в зарубіжних країнах. Особливості конституційної правосуб'єктності особи (громадянина). Політична правоздатність і дієздатність. Громадянство як елемент конституційного статусу особи та конституційно-правовий інститут.

Особливості інституту громадянства в різних країнах. Природничо-правова теорія прав людини і громадянина. Суть демократичних прав і свобод. Положення про формально-юридичну рівність. Обмеження прав громадян за політичними мотивами. Демократичні права, і свободи та їх загальна характеристика. Методи визначення обсягу правосуб'єктності. Класифікація прав і свобод. Порядок здійснення і захисту прав і свобод громадян у державі. Обов'язки громадян і підданих у зарубіжних країнах. Гарантії реалізації та захисту основних прав і свобод громадян.

Практичні завдання.

1. Ст.1 естонського Закону про культурні автономії національних меншин 1993 р. проголошує: «У якості національної меншини… розуміються громадяни Естонії, які: проживають на території Естонії; мають давні, надійні та стійкі зв'язки з Естонією; відрізняються від Естонців своєю етнічною приналежністю, своєрідністю культури, релігією або мовою; керуються бажанням спільними зусиллями зберегти свої культурні традиції, релігію або мову, що слугують основою для їх спільної ідентичності».

Згідно ст.2 цього Закону, культурні самоврядування національних меншин можуть створювати особи з числа німецьких, російських, шведських і єврейських національних меншин і особи, приналежні до національних меншин чисельністю більше 3000 чоловік.

Питання: Що розуміється під поняттям «національна меншина» в Естонії? Чи є національною меншиною за Законом латиші, яких в Естонії близько 2700 чоловік, поляки – менше 2000 чоловік?

2. 1) Ч. 1 і 2 ст.35 Конституції Словаччини 1992 р. закріплює: «1. Кожний має право на вільний вибір професії та підготовку до неї, а також право займатися підприємницькою та іншою, що приносить прибуток, діяльністю. 2. Законом можуть бути встановлені умови і обмеження існування визначених професій чи видів діяльності».

2) Ст.13 Конституції Туреччини 1992 р. проголошує: «Основні права і свободи можуть бути обмежені законом, відповідно до букви і духу Конституції, з метою захисту неподільної територіальної та національної цілісності держави, національного суверенітету Республіки, національної безпеки, суспільних інтересів, суспільної моралі та охорони здоров'я, а також за визначеними причинами, вказаними у Конституції».

Питання: Які способи обмеження прав та свобод передбачені даними статтями?

3. Проаналізуйте положення статті Закону Азербайджанської Республіки «Про видачу осіб, що вчинили злочин (екстрадиція)» від 15 травня 2001 р. №132.

«Стаття 1. Законодавство про екстрадицію

1.1 Видача особи, що проживає або перебуває на території Азербайджанської Республіки, за вчинені нею за межами Азербайджанської Республіки дії для притягнення іноземною державою до кримінальної

відповідальності або виконання визначеного судом покарання регулюється Конституцією Азербайджанської Республіки, чинним законом, кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством Азербайджанської Республіки, іншими законодавчими актами Азербайджанської Республіки та міжнародними актами, що підтримані Азербайджанською Республікою.

1.2 За відсутності між Азербайджанською Республікою та іноземною державою відповідної угоди про видачу осіб, що вчинили злочин, застосовуються положення чинного закону.

1.3 Положення чинного закону не поширюється на видачу осіб міжнародним судовим органам».

Питання: Що розуміється у даній статті під екстрадицією? У Законі дано визначення екстрадиції загального характеру чи воно відноситься тільки до даного Закону?

Додаткова література до теми 3.

1. Loewenstein K Militant Democracy and Fundamental Rights, 31 American Political Science Revue .1937.417-618.
2. Альбертіні Л. М. Правове регулювання громадянства в європейських державах (порівняльний аналіз): Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Київський університет ім. Т. Шевченка. К., 1999.18 с.
3. Аніщук Н. В. Визначення категорії гендерного насильства: загально-теоретичні проблеми. Держава і право. 2008. Вип. 40. С. 18.
4. Аніщук Н. В. Еволюція прав жінок в контексті викорінення гендерного насильства. Держава і право. 2008. Вип. 38. С. 19.
5. Боботов С. В., Колесов Н. С. Современная концепция прав и свобод гражданина во Франции. Государство и право. 1992. № 6.
6. Бурлак О. В. Поняття міжнародного стандарту в міжнародному праві прав людини. Держава і право. 2006. Вип. 33. С. 509.
7. Васянович О. А. Вплив основних постулатів ісламу на формування права мусульман. Держава і право. 2008. Вип. 39. С. 93.
8. Венгер О. М. Фемінізм як джерело гендерної політики. Держава і право. 2006. Вип. 34. С.635.
9. Вітман К. М. Порівняльний аналіз концепції етнонаціональної політики Росії, України та Молдови. Держава і право. 2006. Вип. 34. С. 578.
10. Власов В. И., Леонов А. С, Луселкова Е. Е., Филипов А. А. Социальные права: Россия и Европа / ред. А. С. Леонов. М., 1998. 128 с.
11. Волков Д. О. Права негромадян: поняття та дефінітивне визначення. Держава і право. 2006. Вип. 32. С. 458.
12. Гавриленко О. А. Правовий статус рабів в античних державах північного Причорномор'я. Держава і право. 2006. Вип. 34. С. 122.
13. Гараджаєв О. Я. Конституційні права і свободи людини і громадянина в країнах СНД і міжнародно-правові стандарти (на матеріалах України, Росії, Азербайджану). Автореф. дис. канд. юр. наук. Одеса, 1998.

14. Дащенко В.М. Роль недержавних правових організацій у захисті прав та законних інтересів особи. Держава і право. 2007. Вип. 38. С. 90.
15. Демченко О. В. Імміграційні лотереї США і проходження імміграційного процесу. Львів: НВП «Мета», 2000. 142 с.
16. Дір І. Ю. Захист громадянських прав національних меншин в Україні згідно з міжнародними стандартами Ради Європи. Держава і право. 2008. Вип. 39. С. 193.
17. Європейське громадянство за Маастріхтським Договором. Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. Вип. 39. Чернівці: ЧДУ, 1998. С. 32-41.
18. Імміграційна політика США: минуле і сучасне / Нац. ун-т Києво-Могилянська академія. К., 1999. 35 с.
19. Інститут громадянства Федеративної Республіки Німеччини .Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. Вип II. Чернівці: ЧДУ, 1998. С. 114-123.
20. Казакова В. А. Новый закон об обеспечении социальной и правовой защиты свидетелей в ФРГ . Государство и право. 2000. № 9.
21. Ковлер А. И. Антропология права: учебник для вузов. М.: НОРМА, 2002.
22. Колодій А. М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2003.
23. Кононенко В. Рішення Європейського суду з прав людини як прецедент тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Право України. 2008. №3. С. 131-133.
24. Кормич Л. І. Гендерна політика в аспекті соціальної відповідальності держави і суспільстві. Держава і право. 2008. Вип. 40. С. 574.
25. Ладиченко В. В. Правовий статут особи й обмеження основних прав. Держава і право. 2006. Вип. 33. С. 17.
26. Ладиченко В. В. Теоретичні основи правового статусу особи. Держава і право. 2006. Вип. 32. С. 32.
27. Ладиченко В. В. Функціональний підхід до розуміння держави: питання про дотримання інтересів особистості. Держава і право. 2007. Вип. 436. С. 16.
28. Люшер Ф. Конституционная защита прав и свобод личности: пер. с франц. М.: Прогресс, 1993.
29. М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредні. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування. пер. з англ. К.: АртЕк, 1997.
30. Марущак Н.В. Щодо питання застосування практики європейського суду судами України // Науковий вісник публічного та приватного права: Збірник наукових праць. Випуск 4. К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. – С. 8 – 11.
31. Марущак Н.В. Щодо питання поваги до гідності людини, її прав та свобод у творах українських демократів середини XIX – початку XX століть // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». Випуск 1. Том 1. – Херсон 2015 – С. 23 -26.

32. Марущак Н.В. Щодо проблеми регулювання питань реабілітації та відшкодування моральної шкоди у кримінальному процесі України // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». Випуск 5. Том 2. Херсон 2016. С. 158 - 162.
33. Марущак Н.В., Мулач Т.С. Про принципи права // Проблеми захисту прав та свобод людини та громадянина: тези всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів (Чернігів, 19-20 травня 2016 р.). – Чернігів, ЧНТУ, 2016. – С. 263 – 265.
34. Марущак О.А. Проведення експертизи як напрямок використання спеціальних знань при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». Випуск 3. Том 3. Херсон 2014 С. 156-160.
35. Марущак О.А. Визначення поняття криміналістичної характеристики та її елементів. / Розвиток наукових досліджень 2013: Матеріали девятої міжнародної науково-практичної конференції, м.Полтава, 25-27 листопада 2013р.: Полтава: Вид-во «ІнтерГрафіка», 2013. Т.3. 53-55.
36. Марущак О.А. Обстановка вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) // «Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку провової доктрини та законодавства»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 16-17 травня 2014 р. К. : У 2 частинах. Центр провових наукових досліджень, 2014. Частина 2. С. 77-79
37. Марущак О.А. Щодо моральності кримінального процесу за статутом кримінального судочинства 1864 р. //Наукові дослідження – теорія та експеримент'2013: Матеріали дев'ятої міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 29-31 травня 2013 р.: - Полтава: Вид-во «ІнтерГрафіка», 2013. – Т.3. - С. 31-34.
38. Мелащенко В. Ф. Принципи громадянства. Право України. 1992. №7.
39. Мицик В.В. Зміст та механізм здійснення Європейської Конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Держава і право. 2008. Вип. 40. С. 505.
40. Міграційні процеси у сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: Понятійний аппарат, концептуальні підходи, теорія та практика: Енциклопедія / упоряд. Ю. Римаренко.-К.: Довіра, 1998.
41. Мутагиров Д.З. Права и свободи человека: теория и практика. учеб. пособие. М.: Логос, 2006.
42. Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность. М.: Юрид. лит., 1991. 156 с.
43. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства. Учебник для юридических вузов и факультетов. М.: НОРМА-ИНФРА. М, 1999. 552 с.
44. Общая теория прав человека / ред. Е. А.Лукашевой. М., 1996.
45. Оніщенко Н. М. Гендерні правовідносини: поняття, сутність, природа та значення. Держава і право. 2006. Вип. 33. С.89.

46. Опольська Н. М. Механізм забезпечення прав і свобод людини. Держава і право. 2007. Вип. 35. С. 94.
47. Осинська О. В. Проблемні аспекти меж і обмежень прав людини, їх співвідношення . Держава і право. 2008. Випуск 41. С.133.
48. Питання подвійного громадянства. Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. Вип. 4-5. Чернівці: ЧДУ. 1996. С. 187-195.
49. Подима Я. Конституційно-правовий принцип рівності громадян: актуальні питання теорії і практики. Підприємництво, господарство, право. 2007. №8. С. 96-99.
50. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / упор. Ю. К. Качуренко. Вид.2. К.: Юрінформ, 1992.
51. Права человека и процессы глобализации современного мира / ред. Е. А. Лукашева. М.: Норма, 2005.
52. Права человека: учебник для вузов / ред. Е. А. Лукашева. М.: НОРМА-ИНФРА, 2002.
53. Прокопов Д. Є. Права людини і теорія конституціоналізму С. Котляревського. Держава і право. 2007. Вип. 35. С.56.
54. Рабинович П. М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: навчальний посібник. К.: Атака, 2004.
55. Рабінович С .П. Конценція природи людини у римській юриспруденції: античні витоки уніфікації європейського права. Держава і право. 2008. Вип.40. С.27.
56. Саидов А. Х. Общепризнанные права человека. / учеб. пособие. М.: МЗ ПРЕСС, 2002.
57. Сташків Б. Поняття права соціального забезпечення. Право України. 2000. № 5.
58. Строган А. Ю. Охорона та захист прав і свобод національних меншин у правовій демократичній державі та розвинутому демократичному суспільстві. Держава і право. 2008. Вип. 39. С. 695.
59. Строган А. Ю. Права і свободи дитини у сучасній правовій державі: порівняльний аналіз національних і міжнародних нормативно-правових актів. Держава і право. 2008. Вип. 40. С. 49.
60. Строган А. Ю. Співвідношення, взаємообумовленість та взаємозалежність соціальної держави, громадянського суспільства і правової держави. Держава і право. 2007. Вип. 38. С. 94.
61. Строган А. Політичні права особи в сучасній правовій державі: порівняльний аналіз національних і міжнародних нормативно-правових актів. Підприємництво, господарство, право. 2008. №10. С. 82-86.
62. Суржинський М. І. Міжнародно-правові стандарти у галузі громадянства: теоретичний аспект . Держава і право. 2007. Вип. 36. С. 211.
63. Суржинський М. І. Припинення громадянства: теоретичний аспект. Держава і право. 2008. Вип. 41. С. 237.
64. Цоллер Э. Защита прав человека во Франции. Государство и право. 1992. № 12.

65. Шаповал Т.В. Права людини і громадянина: концептуальні підходи до визначення. Держава і право. 2008. Вип. 40. С. 154.
66. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини. К.: Реферат, 2002.
67. Шукліна Н. Г. Місце економічних прав і свобод в системі конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні. Держава і право. 2007. Вип. 36. С. 172.

Тема 4. Конституційно-правові основи суспільного ладу зарубіжних країн

Питання для самостійного опрацювання.

Конституційні основи економічної і політичної організації суспільства. Конституційний статус власності: визначення, зміст і особливості. Поняття політичного режиму. Політичний режим у змісті конституційно-правового регулювання. Класифікація політичних режимів. Демократичний вид політичного режиму: поняття, ознаки, суть. Різні форми і методи обмеження демократії. Основні теорії демократії. Фашизм: поняття.

Конституційна регламентація організації і діяльності політичних партій. Партійні системи зарубіжних держав. Багатопартійність, її причини. Багатопартійні системи та їх різновиди (Франція, Італія, ФРН, Японія). Двопартійні системи та їх різновиди (США, Велика Британія). Функції політичних партій. Партії і державний апарат. Політичні партії і церква. Роль політичних партій у формуванні і функціонуванні органів законодавчої і виконавчої влади. Інституціоналізація політичних партій на основі спеціального законодавства. Можливість фінансування державою політичних партій. Підвищення ролі партій у політичних системах зарубіжних країн. Основні види організаційних структур партій у деяких зарубіжних країнах (Італія, Японія).

Практичні завдання.

1. Використовуючи тексти конституцій зарубіжних країн, підготувати витяги конституційного закріплення основ суспільного ладу в економічній сфері.
2. Використовуючи тексти конституцій зарубіжних країн, підготувати витяги конституційного закріплення основ суспільного ладу в соціальній сфері.
3. Використовуючи тексти конституцій зарубіжних країн, підготувати витяги конституційного закріплення основ суспільного ладу в духовно-культурній сфері.
4. Опрацювати літературу з теорії держави та права, політології, конституційного права та проаналізувати, які виділяють моделі взаємовідносин між державою та релігійними об’єднаннями (навести конкретні приклади).

Додаткова література до теми 4.

1. Автопомов А. С. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебник. М.: ТК Велби, Проспект, 2005. 552 с.
2. Алебастрова И. А. Конституционное право зарубежных стран: учеб. пособие. М.: Юрайт М, 2001. 640 с.
3. Алексеев Н. А. Палата Лордов Британского Парламента: от Суда Короля Эгберта до революции Премьера Т. Блэра (825–2003 гг.). М.: БЕК, 2003. 432 с.
4. Андреева Г. Н. Избирательное право в России и в зарубежных странах: учеб. пособие. М.: Новое знание, 2010. 592 с.
5. Андреева Г. Н. Конституционное право зарубежных стран: повторительный курс в вопросах и ответах. М.: Норма: Инфра-М, 2010. 403 с.
6. Арановский К. В. Государственное право зарубежных стран: учебник для вузов. М.: ФОРУМ ИНФРА М, 1998. 488 с.
7. Арбузкин А. М. Конституционное право зарубежных стран: учеб. пособие. М.: Юристъ, 2004. 666 с.
8. Боботов С. В. Конституционная юстиция (сравнительный анализ). М.: Наука, 1994. 127 с.
9. Богдановская И. Ю. Прецедентное право. М.: АСТ, 1993. 237 с.
10. Василевич Г. А. Конституционное право зарубежных стран. Мн.: Книжный Дом, 2006. 480 с.
11. Вашкевич А. Основы конституционного права Республики Польша: пособие для студентов вузов. Мн.: Тесей, 2007. 488 с.
12. Демишелъ А. Институты и власть во Франции. / ред. М. А. Крутоголова. М.: Прогресс, 1977. 322 с.
13. Златополъский Д. Л. Государственное право зарубежных стран: Восточной Европы и Азии: учебник для вузов. М.: «Зерцало», 1999. 320с.
14. Иностранное конституционное право / ред. В. В. Маклакова. М.: Юристъ, 1996. 512 с.
15. Ковачев Д. А. Конституционное право государств Европы: учеб. пособие для студентов юрид. вузов и фак. М.: Волтерс Клувер, 2005. 320 с.
16. Комков Г. Н., Колесников Е. В., Афанасьева О. В. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебник для вузов. М.: Юрайт, 2010. 403 с.
17. Кондратович Н. М. Конституционное право зарубежных стран. Мн.: ТетраСистемс, 2011. 171 с.
18. Конституции зарубежных государств. США, Великобритания, Франция, Германия, Италия, Япония, Канада. М.: БЕК, 1996. 432с.
19. Конституционное право зарубежных стран: учеб. для вузов. / ред. М. В. Баглая. М.: НОРМА, 2010. 1087 с.

20. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. / ред. Ю. И. Лейбо. М.: Статут, 2012. 261 с.
21. Лафитский В. И. Конституционный строй США. М.: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ, 2007. 320 с.
22. Лупу А. А., Оськина И. Ю. Конституционное право зарубежных стран: краткий курс лекцій. М.: Дело и сервис, 2013. 96 с.
23. Маклаков В. В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть: ученик. М.: Волтерс Клувер, 2006. 896 с.
24. Маклакова. В. В. Конституции зарубежных государств. Великобритания, Франция, Германия, Италия, Европейский Союз, Соединенные Штаты Америки, Япония, Индия: учеб. пособие. М.: Волтерс Клувер, 2006. 608 с.
25. Марущак Н. В. Право особи на повагу до гідності: міжнародно-правовий аспект // Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. Вип. 1 (2) 2015. С.228 – 233.
26. Марущак Н.В. Щодо питання основоположних засад кримінального провадження в Україні // «Наукові дослідження – теорія та експеримент ‘ 2013»: Матеріали дев’ятої міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 29-31 травня 2013 р.: Полтава: Вид-во «ІнтерГрафіка», 2013. Т.3. С.25-30.
27. Марущак Н.В. Щодо питання соціальної суті прав людини // PRÁVNA VEDA A TREŤOM TISÍCROČI // Zbornik prispevkov z medzinárodnej konferenaie “Právna veda a treťom tisícroči” 27.- 28. Február 2015. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2015. С. 15 – 17.
28. Марущак Н.В. Щодо питання універсальності прав людини // Ukraine – EU. Modern technology, business and law : collection of international scientific papers: in 2 parts. Part 2. Modern engineering. Sustainable development. Innovations in social work: philosophy, psychology, sociology. Current problems of legal science and practice. Chernihiv: CNUT, 2015. С. 288-290.
29. Марущак О. А. Проблемні питання та особливості проведення допиту при розсліду-ванні ухилення від сплати податків, зборів (обов’язкових платежів) / Малий і середній бізнес (право, держава, економіка): економіко-правовий науково-практичний журнал. 2013. № 4 (55). С. 77–82.
30. Марущак О.А. Відповідальність за несплату податків в Україні у контексті діалогу між владою і суспільством // Діалог суспільства і влади: правові форми, виклики, перспективи: Збірник матеріалів круглого столу. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. – С. 105-108

31. Марущак О.А. Щодо питання криміналістичної характеристики податкових злочинів. //Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 23. Частина 1. Том 3. 2013. С. 126-129.
32. Марущак О.А. Щодо питання про особливості проведення допиту при розслідуванні ухилення від сплати податків //Правове життя сучасної України : матер. Міжнаро. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2013 р.) Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2013. С. 497-499.
33. Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебник. М.: Белые альвы, 1996. 400 с.
34. Могунова М. А. Скандинавский парламентаризм. Теория и практика. М.: Юрид. лит., 2001. 347 с.
35. Новые конституции стран СНГ и Балтии: Сб. док. 2-е изд. М.: Манускрипт, Юрайт, 1998. 672 с.
36. Осавелюк А. М. Конституционное право зарубежных стран: учебное пособие для вузов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и порядок, 2010. 511 с.
37. Парламентские процедуры: проблемы России и зарубежный опыт: материалы науч. конф. / ред. С. А. Авакьяна. М.: Нова, 2003. 480 с.
38. Подупейко А. А., Головач М. Г. Конситуционное право зарубежных стран: практическое пособие. Мн.: Академия МВД РБ, 2010. 399 с.
39. Решетников Ф. М. Правовые системы стран мира: справочник / М.: Юрид. лит., 1993. 256 с.
40. Сапронова М. А. Государственный строй и конституции арабских республик. М.: Муравей, 2003. 328 с.
41. Сахаров Н. А. Институт президентства в современном мире. М.: Юрид. лит., 1994. 176 с.
42. Серебренников В. П. Конституционное право Франции. Проблемы эволюции государственно-правовых институтов V Республики 1958-1976 гг. Мн.: БГУ, 1976. 240 с.
43. Страшун Б. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебник: в 4 т. М.: БЕК, 2001. 639 с.
44. Страшун Б. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебник для вузов. М.: НОРМА, 2005. 896 с.
45. Страшун Б.А., Топорнин Б. Н., Шахназаров Г. Ф. Конституции социалистических государств: сб.: в 2 т. М.: Юрид. лит., 1987. 2 т.
46. Тихиня В. Г., Серебренников В. П. Конституции зарубежных государств. Мн.: Право и экономика, 2007. 474 с.

47. Хазова Е. Н. Конституционное право России: учебник. М.: Юнити-Дана, 2012. 479 с.
48. Хачим Ф. И. Конституционное право стран Ближнего Востока (Иран, Египет, Израиль, ОАЭ, Ирак). М.: РУДН, 2001. 138 с.
49. Хессе К. Основы конституционного права. М.: Юрид. лит., 1981. 368 с.
50. Цунэо Инако. Современное право Японии. / ред. В. Н. Еремина. М.: Прогресс, 1981. 269 с.
51. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: учебник для студентов вузов. М.: Юристъ, 2002. 622 с.
52. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: учебник. М.: Юристъ, 1997. 568 с.
53. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: учебник. М.: Юристъ, 2005. 669 с.
54. Чудаков М. Ф. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учеб. пособие. Мн.: Новое знание, 2001. 576 с.
55. Энтин Л. М. Разделение властей: опыт современных государств. М.: Юрид. лит., 1995. 176 с.

Тема 5. Держава як конституційно-правовий інститут

Питання для самостійного опрацювання.

Функції і типології держави. Державна влада як інститут конституційного права: „розподіл влади", „єдність державної влади". Особливості президентської республіки в США. Особливості парламентської республіки в Німеччині та Індії. Змішані форми правління. Причини виникнення змішаних форм правління в сучасних зарубіжних країнах. Республіканська монархія в ОАЕ, Малайзії. Монархічна республіка в Малаві. Особливості «напівпрезидентської» республіки у Франції. Поняття і різновиди монархій в зарубіжних країнах. Основні ознаки абсолютної монархії. Особливості абсолютної монархії в Саудівській Аравії і Омані. Основні ознаки дуалістичної монархії. Особливості дуалістичної монархії в Йорданії. Парламентська монархія, її основні ознаки. Відносини між парламентом і урядом. Відносини між урядом і монархом. Особливості парламентської монархії в Великобританії, в Японії. Децентралізовані і централізовані унітарні держави. Сучасні тенденції розвитку унітарних зарубіжних держав. Автономії в зарубіжних країнах та причини їх утворення. Види автономій в Італіїі Іспанії. Особливості автономії Аландських островів в Фінляндії. Проблема автономії Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії в складі Великобританії. Сучасні теорії федералізму Фактори, що зумовили встановлення федеративної форми устрою в США, Німеччині та Індії. Сфери виключної та залишкової компетенції суб'єктів федерації. Перехідні форми державного устрою в зарубіжних країнах: регіоналістські держава, конфедерація. Демократичний і антидемократичний

державно-правові режими, їх види та особливості. Поняття політичного режиму. Політичний режим у змісті конституційно-правового регулювання. Класифікація політичних режимів. Фактори, які вливають на політичний режим. Демократичний вид політичного режиму: поняття, ознаки, суть. Різні форми і методи обмеження демократії. Основні теорії демократії.

Практичні завдання.

1. Відомий філософ Ієремія Бентам вважав, що кінцевою метою держави є можливо більша сума щастя для можливо більшого числа людей («теорія максимації»).

Питання: Чи згодні Ви з ним? Які цілі держави зазвичай знаходять відображення у конституціях? Чи підтверджує сучасна практика конституційного права зарубіжних країн думку Бентама?

2. «Якщо виконавча влада не буде мати право призупиняти дію законодавчих зборів, то останні стануть деспотичними».

Джерело: Монтескье Ш. Избранные произведения. М., 1953. – С.296.

Питання: З якою метою створюється система поділу влади за Монтеск'є? Як повинні будуватися взаємовідносини законодавчої і виконавчої влади?

3. У конституціях Азербайджану, Андорри, Туркменістану, Іспанії, Казахстану, Македонії, Судану, Венесуели та Оману держава характеризується таким чином:

«Азербайджанська держава – демократична, правова, світська, унітарна республіка» (ст.7 Конституції Азербайджану 1995 р.).

«Андорра є правовою, незалежною, демократичною і соціальною державою» (ст.1 Конституції Андорри 1993 р.).

«Туркменістан – демократична, правова і світська держава, у якій державне управління здійснюється у формі президентської республіки» (ст.1 Конституції Туркменістану 1992 р.).

«Іспанія конституюється як правова демократична соціальна держава, яка проголошує вищими цінностями свого правопорядку справедливість, рівність і політичний плюралізм» (ст.1 Конституції Іспанії 1978 р.).

«Республіка Казахстан визначає себе демократичною, світською, правовою і соціальною державою, вищими цінностями якої є людина, її життя, права і свобода» (ст.2 Конституції Казахстану 1995 р.).

«Республіка Македонія – суверенна, незалежна, демократична і соціальна держава» (ст.1 Конституція Македонії 1991 р.)

«Держава Судан є країною расової і культурної гармонії та релігійної терпимості. Іслам є релігією більшості населення, а християнство і традиційні релігії мають широке поширення» (ст.1 Конституції Судану 1998 р.)

«Венесуела конституюється як демократична, соціальна і правова держава, яка проголошує вищими цінностями правовий порядок і його підтримка, життя, свободу, справедливість, рівність, солідарність, демократію, суспільну повагу, пріоритет прав людини, етику та політичний плюралізм» (ст.2 Конституції Венесуели 1999 р.).

«Султанат Оман є незалежною, демократичною, ісламською, повністю незалежною державою зі столицею у Мускаті» (ст.1 Конституції Оману 1996 р.).

Питання: Що спільного між наведеними визначеннями? У чому полягає специфіка загальної характеристики держави у наведених формулюваннях і з чим вона, на Вашу думку, пов'язана?

4. Порівняйте наведені витяги із сучасних конституцій про поділ влади.

Частина 1 ст.6 чинної Конституції Ірландії 1937 р. проголошує: «1. Всі влади – управління, законодавча, виконавча, судова – відповідно до Божої волі виходять з народу, який вправі призначати правителів держави і вирішувати всі питання державної політики відповідно до вимог загального блага».

Згідно із ч.4 ст.3 Конституції Казахстану 1995 р., «державна влада у Республіці єдина, здійснюється на основі Конституції і законів відповідно до принципу її поділу на законодавчу, виконавчу і судову гілки та взаємодію їх між собою з використанням системи стримувань і переваг».

Стаття 2 Конституції Бразилії 1988 р. встановлює: «Гілками влади, незалежними одна від одної і гармонійно поєднані одна з одною, є законодавча влада, виконавча влада і судова влада».

Питання: Що спільного між наведеними статтями? У чому полягають відмінності?

5. «Прапор на Білому домі періодично оновлюється, а старий передається сенаторам, які використовують його у якості подарунка, додавши сертифікат у якому вказується дата, коли він прикрашав Білий дім».

Джерело: Воробьев Г.Г., Иванова Е.Л. Некоторые аспекти американського национального характера // «Американский характер». Очерки культури США. М.: Наука, 1991. – С.199.

Питання: З чим, на Вашу думку, пов'язане таке використання символіки? Про що це свідчить?

6. Використовуючи тексти конституцій зарубіжних країн зробити виписки конституційних характеристик 5 зарубіжних держав.

7. Використовуючи тексти конституцій Латвії, Литви, Угорщини, Польщі, Молдови, визначте форми правління цих держав.

8. Використовуючи досвід організації влади в зарубіжних країнах, підготуйте пропозиції щодо вдосконалення змісту форм правління української держави у вигляді «міні проекту» Закону України „Про внесення змін до Конституції України"

9. Використовуючи тексти конституцій Латвії, Росії, Узбекистану, Китаю, Білорусі, визначте форми політико-територіального устрою цих держав.

10. Використовуючи тексти конституцій 5 зарубіжних країн (на вибір), визначити форми політичного та державного режимів.

Додаткова література до теми 5.

1. Rosenfeld/Sajo, Comparative Constitutional Law, Oxford University Press. 2003.

2. Sajo A. Militant Democracy Utrecht : Eleven International, 2004.
3. The Transformation of nation-state in Europe at the dawn of the 21st century. European Commission for Democracy through Law. Collection: Science and technique of democracy, No.22. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1998.
4. Ардан Ф. Франция: государственная система: пер. с франц. Л. С. Филиповой / ред. Л. М. Энтин. М.: Юрид. лит., 1994. 176 с.
5. Бойко Ю. П. Світовий досвід розвитку федеративних відносин у багатонаціональних державах / Порівняльно-правові дослідження. 2012. № 12. С. 126–133.
6. Бостан С. К. До питання про юридичні ознаки та дефініцію змішаної форми республіканського правління. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2001. № 1.
7. Бостан С. К. До питання про юридичну сутність форми правління в Україні та інших державах Східної Європи. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2000. № 3.
8. Бостан С. К. Президентсько-парламентська республіка як різновид змішаної форми республіканського правління. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2001. № 2.
9. Василенко И. А. Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия: учеб. пособие для студ. Вузов. М.: Логос, 2000. 200 с.
10. Губрієнко О. Сучасні монархії у світі: загальний огляд. Підприємництво, господарство, право. 2008. №5. С. 33-37.
11. Гуменюк І. Концепція соціальної держави: теоретико-методологічні засади формування змісту. Право України. 2008. №7. С. 9-12.
12. Кашкин С. Ю. Политический режим в современном мире: понятие, сущность, тенденции развития. М.: Юрист, 1993.
13. Клинченко О. В. Сутність і особливості унітарного та федерального державно-територіального устрою: політологічний аналіз: автореф. дис. канд. політ, наук: 23.00.02 / НАН України. Ін-т національних відносин і політології. К., 1996. 28 с.
14. Крылова Н. С. Принципы налогообложения в сравнительном конституционном праве: опыт России и стран с развитой рыночной экономикой. Государство и право. 2008. № 1. С. 69–75.
15. Лощихін О.М. Вчення про механізм реалізації функцій держави: історія становлення та сучасні підходи. Держава і право. 2007. Вип. 38. С. 42.
16. Марущак Н.В. Деякі проблемні аспекти порядку порушення кримінальної справи у кримінальному процесі України // Підприємництво, господарство і

право, 2012, №2. С. 137-140.
17. Марущак Н.В. Міжнародно-правова регламентація права на повагу до гідності особи // Малий і середній бізнес (право, держава, економіка): економіко-правовий науковий журнал, 2013, №4 (55). С. 33-38.
18. Марущак Н.В. Проблема забезпечення прав людини при застосуванні затримання та взяття під варту на стадії досудового розслідування у кримінальному процесі України // Судова апеляція, 2012, №1. С.59-66.
19. Марущак Н.В. Щодо питання суті та змісту права особи на повагу до її гідності // Підприємництво, господарство і право, 2012, №9. С. 3-6.
20. Марущак О.А. Проблемні аспекти визначення поняття слідчих дій. // Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича. – Ірпінь: Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. С.208-210.
21. Марущак О.А. Щодо питання застосування Європейської конвенції 1950 року при здійсненні правосуддя українськими судами. // Наукові читання, присвячені пам'яті В.М.Корецького: Зб. наук. праць / Київський ун-т НАН України; [редкол.: Шемшученко Ю.С., Бошицький Ю.Л., Чернецька О.В. та ін.]. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2012. 444 с. С. 268-271.
22. Марущак О.А. Щодо питання розслідування ухилення від сплати податків. // "Розвиток наукових досліджень' 2011": Матеріали сьомої міжнародної науково-практичної конференції, м.Полтава, 28-30 листопада 2011 р.: - Полтава: Вид-во «ІнтерГрафіка», 2011. Т.3. 160 с. С. 95-99.
23. Марущак О.А. Щодо питання ролі та значення міжнародно-правових документів у галузі прав людини // "Наукові дослідження – теорія та експеримент '2012": Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м.Полтава, 28-30 травня 2012 р.: - Полтава: Вид-во «ІнтерГрафіка», 2012. Т.3. 160 с.
24. Мацола М.І. Феноменологічні засади співвідношення державної та політичної влади. Держава і право. 2008. Вип. 40. С. 640.
25. Мозоль Н.І. Соціальна справедливість у контексті розбудови соціальної держави. Держава і право. 2007. Вип. 38. С. 153.
26. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. К., 1996.
27. Савченко О. Конституційне закріплення принципу верховенства права в зарубіжних державах. Підприємництво, господарство, право. 2007. №7.

28. Стародубский Б. А. Уникальная система правления в Израиле. Государство и право. 2000. № 2. С. 86-90.
29. Строган А. Економічні права людини та громадянина – важлива складова правової держави: порівняльний аналіз національних і міжнародних нормативно-правових актів. Підприємництво, господарство і право. 2008. № 12. С. 125–128.
30. Строган А.Ю. Співвідношення, взаємообумовленість та взаємозалежність соціальної держави, громадянського суспільства і правової держави. Держава і право. 2007. Вип. 38. С. 94.
31. Сумбатян Ю. Г. Исторический генезис и сущность политических режимов. Вестник Московского ин-та. Сер 12. Политические науки. 1995. №6. С. 64-73.
32. Тадевосян В. О моделировании в теории федерализма и проблема асимметричных федераций . Государство и право. 1997. № 8. С. 58-68.
33. Терещук М.М. Різновиди монархічної форми правління: порівняльна характеристика. Держава і право. 2007. Вип. 38. С. 143.
34. Тимчук О. Демократичні політичні режими в сучасному світі: порівняльний аналіз. Підприємництво, господарство, право. 2006. №8.
35. Тихомиров Л. А. Монархическая государственность / ред. А. Н. Бухачов, С. М. Сергеев.: ГУП «Облиздат», 1998. 671 с.
36. Токарев В. А. Субъект учредительной власти: к вопросу о политическом праве эпохи модерна. Современное право. 2011. № 11. С. 40–45.
37. Усенко В.Ф., Марущак О.А. Справедливість як принцип кримінального судочинства // Збірник наукових праць Міжрегіональної фінансово-юридичної академії (економіка, право) м.Ірпінь, №1. 2011. С. 108-113.
38. Федерализм: теория, институты, отношения (сравнительно-правовое исследование) / ред. Б. И. Топорин. М., 2001.
39. Федоренко Г. Теоретичні засади поділу влади в Україні. Право України. 2008. №8. С. 41-47.
40. Чиркин В. Е. Нетипичные формы правления в современном государстве. Государство и право. 1994. № 1.
41. Шакірзянова І.В. Політичний і державний режими: сучасні погляди та характеристики. Держава і право. 2008. Вип. 39. С. 58.
42. Якущик В. Різноманітність форм правління. Філософська і соціологічна д-на. 1992. № 10.

Тема 6. Виборче право і виборчі системи зарубіжних країн.

Питання для самостійного опрацювання.

Вибори і теорія народного суверенітету. Практика порушення принципів виборчого права. Абсентеїзм. Виборчі цензи. Інші обмеження виборчого права. Прямі і непрямі вибори. Куріальна система виборів. Порушення принципу рівного представництва. Праймеріз. Виборча застава. Вільне й обов'язкове голосування. Порушення таємниці голосування. Виборчі системи як засоби визначення результатів виборів. Мажоритарні виборчі системи відносної більшості та практика їх застосування (США, Велика Британія, Індія). Мажоритарна виборча система абсолютної більшості (Франція). Мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості (Італія). Поєднання видів мажоритарних систем (Франція).Оцінка різних видів виборчих систем, їх переваги та недоліки. Голосування про відкликання обраного представника. Недоліки референдуму. Різновиди референдумів та практика їх застосування в зарубіжних країнах (Франція, Швейцарія, Італія, Велика Британія). Партійні системи зарубіжних держав. Багатопартійність, її причини. Багатопартійні системи та їх різновиди (Франція, Італія, ФРН, Японія). Двопартійні системи та їх різновиди (США, Велика Британія).Функції політичних партій. Партії і державний апарат. Політичні партії і церква. Роль політичних партій у формуванні і функціонуванні органів законодавчої і виконавчої влади. Інституціоналізація політичних партій на основі спеціального законодавства. Можливість фінансування державою політичних партій Підвищення ролі партій у політичних системах зарубіжних країн. Основні види організаційних структур партій у деяких зарубіжних країнах (Італія, Японія).

Практичні завдання.

1. Під час виборів до асамблеї штату Карнатака (Індія) у 1985 р. у бюлетені для голосування були внесені імена 301 кандидата. Це увійшло до Книги рекордів Гіннеса. Проблема «довгого виборчого бюлетеня» - одна з проблем американської виборчої системи. У виборчому бюлетені в США, наприклад, крім прізвищ кандидатів на посаду губернатора штату можуть бути внесені кандидати на посади поліцейських, пожежних, суддів, скарбника, окружного прокурора і т.і.

Джерело: Книга рекордов Гиннесса. М. - 1989. – С.209.

Питання: У чому позитив довгого виборчого бюлетеня? У чому негатив довгого виборчого бюлетеня?

2. Джон Макейн у президентську виборчу кампанію 2000 року продемонстрував відмінний спосіб збору коштів на підтримку своєї виборчої кампанії за допомогою вебсайту: йому вдалося зібрати близько 1 млн. доларів за 48 годин після першої його презентації у Мережі. Згодом ця сума виросла до 6 млн. доларів.

Джерело: Стрелец И.А. Концепция электронного правительства и ее практическая реализация // США, Канада: экономика, политика, культура. М., 2003., №5. – С.100.

Питання: Яким чином ще може використовуватися Інтернет під час виборів?

3. Найбільш вражаючий результат виборів був отриманий на загальних виборах у КНДР у 1962 році. У них брали участь 100 % виборців, причому 100% голосів були віддані одній партії.

Джерело: Книга рекордов Гиннесса. М., 1989. – С.205.

Питання: Як Ви вважаєте, з чим пов'язаний такий вражаючий результат? Чи можливі такі або близькі результати при інших політичних режимах?

4. Проаналізуйте тексти не менше 5 конституцій зарубіжних країн і визначте виборчу систему, що використовується при проведенні виборів депутатів парламентів.

Додаткова література до теми 6.

1. Cappeletti M. The Judicial Process in Comparative Perspective, Oxford . New York : Clarendon Press. 1989.
2. Deutsches Staatsrecht. Ein Studienbuch von Reinhold Zippelius und Thomas Wuertenberger. 31. Auflage des von Theodor Maunz begrdeten Werkes. Munchen : Verlag C.H. Beck Munchen, 2005.
3. Dicey A.V. Introduction to the Study of the Law of the Constitution, Indianapolis: Liberty Classics. 1982.
4. Ангеліна К. Г. Політичні партії і реалізація мандатної моделі представництва. Держава і право. 2008. Вип. 40. С. 672.
5. Ковлер А. И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт. М.: ИГП РАН, 1995.
6. Кофман Б. Я. международные избирательные стандарты: теоретические подходы к дефинитивному определению. Держава і право. 2007. Вип. 35. С. 600.
7. Крупчан О. Референдум: світовий досвід і сьогодення України. Право України. 2003. №8. С. 30-35.
8. Лаки К. Сравнительная таблица законов о выборах 12 стран. Конституционное право: восточно-европейское обозрение. 1994. № 2.
9. Ламберт Дж. Д., Лейкман Э. Исследование мажоритарной и пропорциональной систем. М.: Юридическая лит-ра, 1958.
10. Левин И. Б. О реформе избирательной системы в Италии. Полис.1993. № 3.
11. Лотюк О. Форми безпосередньої демократії в сучасних зарубіжних країнах (італійський досвід). Підприємництво, господарство, право. 2008. №6 С. 79-82.

12. Маклаков В. В. Избирательное право стран - членов Европейского Союза. М.: ИНИОН РАН. 1992.
13. Марущак Н.В. Деякі аспекти забезпечення права особи на повагу до гідності при прийнятті процесуальних рішень на стадії досудового розслідування. // Підприємництво, господарство і право, 2011, №11. С. 123-127.
14. Марущак Н.В. Досудове розслідування кримінальної справи: завдання і засоби їх досягнення // Підприємництво, господарство і право, 2010, №3. С.145-148.
15. Марущак Н.В. Забезпечення права особи на повагу до її гідності на стадії досудового розслідування у кримінальному процесі України [Текст]: монографія. / Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. 159 с.
16. Пилипишин В. П. Виборчі системи та універсальність принципів виборчого права. Держава і право. 2006. Вип. 32. С. 164.
17. Подгорная Е. А. Международно-правовая регламентация избирательного процесса: концептуальные и аксиологические подходы. Держава і право. 2007. Вип. 36. С. 205.
18. Райковський Б. С. До питання про критерії демократизації виборчого процесу. Держава і право. 2006. Вип. 34. С. 586.
19. Реформы избирательной системы в Италии и России: Опыт и перспективы. М.: ИГП РАН, 1995.
20. Сенюта І.В. Визначення поняття “вибори” та “виборча система”. Держава і право. 2008. Вип. 41. С. 297.
21. Сравнительное избирательное право: учеб. пособие. М.: Норма. 2003.
22. Тодика О. Ю. Вибори в парламент країн СНД (порівняльно-правовий аспект). автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Х., 2002. 19 с.
23. Тринидаде Э. Президентские выборы и политические перемены в Латинской Америке. Эпоха демократии. 1991. № 1.
24. Шаповал В. Народний суверенітет та політичні права і свободи (питання співвідношення). Право України. 2008. №2. С. 9-13.

Тема 7. Глава держави у зарубіжних країнах.

Питання для самостійного опрацювання.

Конституційно-правовий статус глави держави з різними формами правління. Системи спадкування у монархічних державах. Форми президентури в зарубіжних країнах. Порядок обрання президента в зарубіжних країнах. Взаємовідносини глави держави з законодавчою гілкою влади в країнах світу. Взаємовідносини глави держави з органами судової влади в країнах світу. Підстави імпічменту глави держави в зарубіжних країнах.

Практичні завдання.

1. Президенту Республіки Угорщина була зроблена складна операція на серці. Це призвело до тимчасового невиконання ним своїх обов'язків протягом 75 днів, але після цього терміну він був змушений залишитися у лікарні ще на 3 тижні.

Питання: Як у цьому випадку, згідно з Конституцією Угорщини повинні розвиватися подальші події?

2. На загальних державних виборах 1989 року кандидатом на пост президента Італії виступав Луїджи Плачідо 1950 року народження, голова автомобільного концерну.

Питання: Чи може він бути обраним президентом країни? Дайте конституційно-правову оцінку цієї ситуації.

3. Віце-президент США заміняв Президента на його посту один рік і 11 місяців. Після цього він був обраний Президентом США. Після закінчення терміну президентства він знову висунув свою кандидатуру на пост Президента США. Це було оскаржено, тому що він вже третій раз претендував на президентство.

Питання: Чи може ця особа у конкретному випадку бути обраною Президентом США? Аргументуйте свою відповідь.

Додаткова література до теми 7.

1. Алебастрова И. А. Конституционное право зарубежных стран: Вопросы и ответы. Изд. 2. М: Юриспруденция, 2003.
2. Е.В. Колесников, К. Н. Комкова, О. В. Афанасьева Конституционное право зарубежных стран в вопросах и ответах: учебно-методическое пособие / ред. А.В. Малько. М.: Юристь, 2003.
3. Ковешников Е. М., Марченко М. Н., Стешенко Л. А. Конституционное право стран Содружества Независимых Государств: учебник для вузов. М.: Издательская группа «НОРМА-ИНФРА - М», 1999.
4. Коломієць Ю. М. Інститут глави держави в системе вищих органів влади й управління зарубіжних країн. Харків: Основа, Ун-т внутр. справ, 1998.
5. Конституционное право зарубежных стран (в схемах): учебное пособие / В.И. Ноздрин-Плотницкий. Изд. 2. М.: Новое знание, 2004.
6. Конституционное право зарубежных стран / ред. Баглая М. В., Лейбо Ю. И., Энтина Л. М. М.: Норма, 2004.
7. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть. Особенная часть (50 государств): Конспект лекций / А. В. Якушев. М.: Приор-издат., 2004.
8. Конституционное право зарубежных стран: Учебник / ред. В .Е. Чиркина М.: Юристь, 2008.
9. Конституционное право зарубежных стран: учебник / ред. Н. А. Мишле.

М.: Юрайт, 2011.
10. Конституция и основные законодательные акты Республики Куба. М., 1980.
11. Конституция США: история и современность. М., 1988.
12. Конституції нових держав Європи та Азії. К., 1996.
13. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича / уклад. А. З. Георгіца. Чернівці: Рута 2008.
14. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посібник / ред. В.О. Ріяки. К.: Юринком Інтер, 2002.
15. Крутоголов М. А. Президент Французской республики. М.,1980.
16. Лапшина И. Е. Конституционное право зарубежных стран: в вопросах и ответах: учебное пособие. М.: Проспект, 2004.
17. Мартинюк Р. С. Державне (конституційне) право зарубіжних країн. Загальна частина: навч. посіб. Острог: Видавництво Національного ун-ту «Острозька академія». 2007.
18. Марущак Н.В. Забезпечення права особи на повагу до її гідності на стадії досудового розслідування у кримінальному процесі України : автореф. дис. канд. юрид. наук. : 12.00.09. / Н.В. Марущак ; Нац. акад. прокуратури України. К., 2010. 19 с.
19. Марущак Н.В. Забезпечення права особи на повагу до її гідності на стадії досудового розслідування у кримінальному процесі України : дис. канд. юрид. наук. : 12.00.09. / Марущак Наталія Володимирівна; Київ. нац ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2010. 251 с.
20. Марущак Н.В. Справедливість у кримінальному судочинстві // Підприємництво, господарство і право. 2005, №12. С. 174-177.
21. Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Вид. 14. М.: Юстицинформ, 2009.
22. Правительство, министерства и ведомства в зарубежных странах. М., 1994.
23. Президент-правительство. Исполнительная власть: российская модель. М. 1997.
24. Тимофеева Р.Г Конституционное право зарубежных стран: курс лекций со схемами. М.: ИМПЗ ПАБЛИШ, 2004.
25. Шаповал В. М. Вищі органи сучасної держави. К.,1995.
26. Шаповал В. М. Зарубіжний парламентаризм. К, 1993.
27. Шестакова К. Д. Конституционное право зарубежных стран: учебное пособие. М.: РИОР, 2004.
28. Якушев А.В. Конституционное право зарубежных стран: Конспект лекций в схемах / ред. В.П. Водопьянов. М: Приор-издат, 2004.

Тема 8. Уряд в зарубіжних країн.

Питання для самостійного опрацювання.

Політична і адміністративна виконавча влада. Теорії сильної виконавчої влади. Конституційний і фактичний статус уряду як вищого колегіального органу виконавчої влади. Види урядів: однопартійний, коаліційний, уряд меншості, „службовий" уряд. Порядок формування уряду, і його залежність від форми правління. Глава уряду в парламентарних і змішаних республіках. Прем'єр-міністр, канцлер, голова ради міністрів, їх юридичне і фактичне положення, місце в структурі уряду, реальна роль у здійсненні владних функцій. Повноваження уряду у сфері законодавства.

Практичні завдання.

Проаналізувати структуру урядів окремих окремих держав (Велика Британія, ФРН, РФ, Швейцарія, Індія) та визначити: спосіб формування уряду, партійний склад, компетенцію урядів у різних сферах та особливості політичної та юридичної відповідальності вищезазначених урядів.

Додаткова література до теми 8.

1. Marushchak, O. A. (2019). The Formation and Establishment of the Scientific Category of "State Functions". Forum Prava, 59(Suppl.). t13–t22. DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.3555503.
2. Аксенова Д. А. Шпаргалка по конституционному праву зарубежных стран: учебное пособие. М.: ТК Велби, 2004.
3. Арановский К. В. Государственное право зарубежных стран: учебное пособие. М.: ИД «ФОРУМ» ИНФРА.М, 2000.
4. Арбузкин А. М. Конституционное право зарубежных стран: учебное пособие. М.: Юристъ, 2004.
5. Бесчастний В. М., Філонов О. В., Субботін В. М., Пашков С. М. Конституційне (державне) право зарубіжних країн. К.: Знання. 2008.
6. Бостан С. К. Тимченко С. М Державне право зарубіжних країн: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Запорізький юридичний ін-т МВС України., Київський юридичний ін-т МВС України. К. 2005.
7. Государственное право Германии: В 2-х т. М., 1994.
8. Государство и право в развивающихся странах. Избирательное право и выборы. М., 1990.
9. Егоров С. А. Китайская Народная Республика. Политическая система. М., 1993.
10. Зарубежное законодательство о политических партиях. М., 1993.
11. Иностранное конституционное право. / ред. В.В. Маклаков. М., 1996.
12. Китайская Народная Республика. Законодательные акты. М., 1989.
13. Коваленко А. И. Конституционное право Российской Федерации. М., 1995.

14. Коваль В. С. Державне право зарубіжних країн: навч.-метод. посіб. до семінарських та індивідуальних занять з курсантами й студентами 2-го курсу. Луганськ: РВЛАВС, 2005.
15. Коломієць Ю. М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн. Харків: Основа, 1998.
16. Крутоголов М. А. Президент Французской республики. М.,1980.
17. Марущак О. А. Нормативно-правове регулювання місцевого самоврядування в Україні : навчальний посібник / О. А. Марущак. – Чернігів : ЧНТУ, 2019. – 268 с.
18. Марущак О. А., Щербак К. А. Права жінок в мусульманських країнах. The 4th International scientific and practical conference "Scientific achievements of modern society" (December 4-6, 2019) Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2019. 1079 p. (234-240)
19. Марущак О.А. До питання про класифікацію функцій держави. Правовий часопис Донбасу. 2019. № 4. С. 25-31. ФАХОВЕ ВИДАННЯ
20. Марущак О.А. Критерії класифікації функцій держави. Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 4. С. 37-40. URL: http://www.pap.in.ua/4_2019/10.pdf
21. Парламенты мира: Сборник. М., 1991.
22. Правительство, министерства и ведомства в зарубежных странах. М., 1994.
23. Президент-правительство. Исполнительная власть: российская модель. М.,1997.
24. Пронкин С. В., Петрунина О. Е. Государственное управление зарубежных стран: учеб. пособ. для студентов вузов. М.: Аспект Пресс, 2001.
25. Современные зарубежные конституции. М, 1992.
26. Современные Соединенные Штаты Америки. Энциклопедический справочник. М., 1988.
27. Соединенные Штаты Америки. Конституция и законодательные акты. М., 1993.
28. Судебные системы западных государств. М., 1991.
29. Федеративная Республика Германии. Конституция и законодательные акты. М., 1991.
30. Шаповал В. М. Вищі органи сучасної держави. К.,1995.
31. Шаповал В. М. Зарубіжний парламентаризм. К., 1993.

Тема 9. Парламент в зарубіжних країнах.

Питання для самостійного опрацювання.

Парламент: загальнонаціональний представницький орган держави. Виникнення і розвиток парламенту. Поняття парламенту, його роль у державному механізмі. Порядок формування парламентів. Партійний і соціальний склад парламентів. Двопалатні парламенти і особливості правового становища палат. Постійні, спеціальні та інші парламентські комісії (комітети). Інші елементи парламентської структури. Зміст депутатського мандата.

Правовий статус депутата: порівняльний аналіз правового статуса зарубіжних та вітчизняних парламентаріїв. Компетенція парламентів і способи її закріплення. Парламенти з абсолютною необмеженою компетенцією (Велика Британія, Нова Зеландія). Парламенти з абсолютно обмеженою компетенцією (США, Франція), парламенти з відносно обмеженою компетенцією (Індія, Малайзія, ФРН). Контроль парламентів, за діяльністю урядів у парламентарних країнах. Порядок діяльності парламентів, звичайні і надзвичайні сесії. Нормативні акти, які приймаються парламентами. Основні стадії законодавчої процедури: внесення законопроекту і коло суб'єктів законодавчої ініціативи; обговорення законопроекту і регламентація дебатів; порядок внесення поправок, змін і доповнень до законопроекту; прийняття законопроекту і види голосування розгляд законопроекту в іншій палаті та система подолання колізій між палатами в законодавчому процесі, затвердження законопроектів і надання їм чинності.

Практичні завдання.

1. Стаття 52 Конституції Франції 1795 року проголошувала: «Члени Законодавчого корпусу не є представниками їх департаменту; вони є представниками всієї нації, і він не може надавати їм ніяких повноважень».

Питання: Прокоментуйте, що це означає? Який вид мандату було встановлено даним конституційним положенням?

2. «Іноді, доклавши чималих зусиль, законодавцю вдається опосередковано впливати на долю країни, і тоді люди прославляють його геній. Між тим часто буває, що географічне положення країни, непідвладне йому, суспільний лад, що склався без його участі, звичаї та переконання, джерело яких йому невідомий, походження країни, якого він не знає, - все це викликає у суспільстві такі нестримні зрушення, проти яких він марно бореться і які, у свою чергу, тягнуть його за собою. Законодавець схожий на людину, яка пливе у відкритому морі. Він може керувати своїм кораблем, але не в силах ані змінити його устрій, ані викликати вітер, ані завадити океану вирувати під кілем корабля».

Джерело: Токвиль А. де. Демократия в Америке / Пер. с фран. М.: Весь мир, 2000, - С.137-138.

Питання: Чи згодні Ви з оцінкою ролі та можливостей законодавця, що дана Алексісом де Токвілем? Які приклади із сучасної політичної практики зарубіжних країн Ви можете навести, що підтверджують або спростовують її?

3. У 2003 році менше половини українських громадян знали, скільки палат має Верховна Рада України. Про це повідомив в інтерв'ю УНІАН експерт центру Разумкова Юрій Якіменко, коментуючи результати всеукраїнського опитування громадської думки, проведеного соціологічною службою Центру. Так, на питання «Чи знаєте Ви, скільки палат має Верховна Рада України», «так» відповіли 48,8% респондентів. При цьому вірно вказали, що Верховна Рада має одну палату, ще менше опитаних – 40,6%. Свою необізнаність з питання про кількість палат в українському парламенті засвідчили 43,1% респондентів, 8,1% опитаних не змогли відповісти на питання. У той же час, за

словами Ю. Якіменко, 35,5% респондентів вважають, що Верховна Рада України має складатися з однієї палати. Прихильники двопалатності – майже вдвічі менше (18,4%). 2,5% опитаних переконані, що Верховна Рада має складатися із трьох палат, 1,6% дали інші відповіді. Водночас, значна частина опитаних (42,2%) не змогли дати відповідь на це питання. Дослідження було проведене соціологічної службою Центру Разумкова з 21 по 29 квітня 2003 р. у всіх регіонах України. Опитані 2036 респондентів віком від 18 років у 123 населених пунктах, у тому числі селах, селищах, малих, середніх та великих містах. Похибка – 2,3%.

Питання: Про що свідчать такі відповіді? Наскільки популярна у населення України ідея двопалатного парламенту? З чим Ви це пов'язуєте?

4. Використовуючи текст конституції Латвії, проаналізуйте конституційно-правовий статус Сейму. Відповідь обґрунтуйте, посилаючись на відповідні статті конституції.

Додаткова література до теми 9.

1. Marushchak O. A. The establishment of the system of constitutional control in foreign countries. / International scientific and practical conference «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage» : Conference proceedings, January 25-26, 2019. Arad: Izdevnieciba «Baltija Publishing)), P. 127-129
2. Білецька І. Канада: парламент у системі розподілу функцій влади. Віче. 1997. №1. С. 142-147.
3. Бондаренко Н.С. Марущак О.А. Становлення та перспективи розвитку поняття «об'єднана територіальна громада» / Актуальні проблеми розвитку територіальних громад. Збірник – Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2019. 397 с.
4. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики. Чернівці: Рута, 1998. 484 с.
5. Депутат парламента в зарубежных странах. М.: Юрид. лит-ра, 1995.
6. Керимов Л. Д. Депутатские вопросы как средство парламентского контроля (па примере Франции). Советское государство и право. 1991. №4. С. 134-137.
7. Колесник К. О. Визначення порядку денного в сучасних парламентах. Вісник Запорізького юридичного інституту / ред. В. Г. Лукашевич. Запоріжжя, 2001. № 1. С. 55-60.
8. Колесник К. О. Парламентська процедура в зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національна юрид. академія України ім. Я. Мудрого. Х., 2003. 19 с.

9. Колесник К. О. Сутність та характеристика парламентської процедури Вісник Університету внутрішніх справ. / ред. О. М. Бандурка. Х., 2000, № 11. С. 229-232.
10. Кудряченко А. Парламентська система ФРН – засадничий принцип західної демократії. Віче. 2002. №4. С. 69-74.
11. Маклаков В. В. Парламенты стран членов Европейского Союза. М.: ИНИОН РАН, 1994.
12. Марисюк К. Парламент Канади. Право України. 1999. №7.
13. Марущак О. А., Деркач Є. В. Місцеве самоврядування за конституцією США 1787 року. Економіка, фінанси, облік, менеджмент і право: актуальні питання і перспективи розвитку: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 22 червня 2019 р.): у 4 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 2. С. 53-54.
14. Марущак О. А., Кравченко В. Етапи конституційного розвитку в зарубіжних країнах. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути: тези доп. І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 1-2 серпня 2019 р. Дніпро, 2019. С. 437-443.
15. Марущак О.А. Функції держави: визначення поняття. Держава та регіони. Серія Право. 2019. №3. С. 17-21.
16. Парламенты мира. М.: ВШ Интерпракс, 1991.
17. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави. К., 1996.
18. Сватова С. М. Практика парламентаризму: посіб. К.: Заповіт, 1997, 134 с.
19. Шаповал В. М. Вищі органи сучасної держави. К., 1995.
20. Шаповал В. М. Зарубіжний парламентаризм. К, 1993.
21. Шевчук А. А., Танасійчук В. І., Корнійчук А. С. Парламенти країн - членів Ради Європи: Довідник . Управління забезпечення міжпарламентських зв'язків Апарату Верховної Ради України / ред. Б. І. Олійник. К.: Парламентське вид-во, 2001. 59 с.

Тема10. Судова влада в зарубіжних країнах.

Питання для самостійного опрацювання.

Судова влада в зарубіжних країнах як самостійна гілка державної влади. Судові органи і судові системи. Порядок формування судових установ. Особливості судових систем країн із федеративною формою державного устрою. Діяльність адміністративних судів. Структура і організація вищих судових установ. Принцип незалежності судів у теорії і на практиці. Форми конституційного контролю. Компетенція органів конституційного контролю. Механізм реалізації конституційного контролю. Особливості конституційного правосуддя в зарубіжних країнах.

Практичні завдання.

1. «У таких країнах, як Греція, де діє парламентська система управління, поділ законодавчої та виконавчої влади у межах здійснення державної влади і взагалі здійснення цілей держави не є непрозорим у зв'язку взаємодії між цими владами. Зате таким є розподіл між судовою владою та двома іншими владами, тому що головне завдання судової влади – відправлення правосуддя – має таку рису, яка виключає будь-яке дублювання діяльності з іншими владами, а особливо у формі співробітництва. Тобто, коли говорять, що поділ влад є гарантією свободи громадян, мають на думці існування незалежної судової влади… Незалежність юстиції означає, що судді здійснюють правосуддя в умовах повної свободи. У широкому розумінні вона означає, що для здійснення своїх функцій судді незалежні від інших органів державної влади та від сторін, що беруть участь у справі, та також від груп тиску або інтересів (преси, профспілок, ін.); у вузькому розумінні варто говорити про незалежність суддів від інших представників державної влади (законодавчої і виконавчої)».

Джерело: Судебные системы европейских стран. М.: Международ. Отношения, 2002. – С.103-104.

Питання: Чому автор приділяє таку увагу незалежності судової влади? Чи згодні Ви з його твердженням, що «правосуддя виключає будь-яке дублювання діяльності з іншими владами, а особливо у формі співробітництва»? Чому в уривку говориться про незалежність у широкому та вузькому розумінням, яке це має значення для судової влади?

2. На думку лорда-канцлера Великобританії, «…важлива складова частина судової організації – виховання демократичної громадянськості. Вона має дати людям віру у те, що вони можуть реалізувати свої права та оскаржувати статус-кво, розуміючи водночас, що права супроводжуються обов'язком поважати права інших. Демократична громадянськість повинна виховувати повагу до закону, правосуддя і демократії, заохочувати турботу про загальне благо, незалежність мислення, формуючи поняття суспільства, заснованого на загальних фундаментальних цінностях».

Джерело: Судебные системы европейских стран. М.: Международ. Отношения, 2002. – С.10.

Питання: Про яку функцію, судової влади йде мова? У чому автор вислову бачить її значення?

3. 1) Згідно ст.303 Конституції Гондурасу 1982 р. «влада на здійснення правосуддя виходить від народу і здійснюється безоплатно від імені держави незалежними засідателями та суддями».

2) Частина 1 ст.125 Конституції Азербайджану 1995 р. встановлює: «Судову владу в Азербайджанській Республіці здійснюють через правосуддя тільки суди».

3) Стаття 85 Конституції Андорри 1993 р. закріплює: «1. Правосуддя відправляється від імені андоррського народу незалежними та незмінними суддями, які при здійсненні своїх функцій підкоряються тільки Конституції і

закону. 2. Судова система єдина. Її структура, організація, порядок діяльності та юридичний статус її членів встановлюються спеціальним законом. Надзвичайні суди заборонені».

4) Стаття 173 Конституції Польщі 1997 р. визначає: «Суди і трибунали є владою, відокремлено та незалежно від інших влад».

5) Згідно зі ст.124 Конституції України 1996 р. встановлює: «Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі… Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України».

6) Згідно зі ст.88 Конституції Монако 1962 р. «судова влада належить Князю, який чинною Конституцією делегує її здійснення судам і трибуналам. Трибунали здійснюють правосуддя від імені Князя».

7) Згідно ст.117 Конституції Болгарії 1991 р. «1. Судова влада захищає права і законні інтереси громадян, юридичних осіб і держави. 2. Судова влада незалежна. При здійсненні своїх повноважень судді, судові засідателі, прокурори і слідчі підкоряються тільки закону. 3. Судова влада має самостійний бюджет».

Питання: Які риси судової системи відображені у конституційних характеристиках судової влади? Чому законодавець вважає за необхідне підняти на конституційний рівень саме ці аспекти судової влади?

4. 1) Згідно ч.II ст.125 Конституції Азербайджану 1995 р., «судову владу здійснюють Конституційний суд Азербайджанської Республіки, Верховний суд Азербайджанської Республіки, Економічний суд Азербайджанської Республіки, загальні і спеціальні суди Азербайджанської Республіки».

2) Стаття 92 Основного закону ФРН 1949 р. проголошує: «Юрисдикційна влада ввіряється суддям; вона здійснюється Федеральним конституційним судом, федеральними судами, передбаченими чинним Основним законом, і судами земель».

3) Згідно параграфу 98 Конституції Фінляндії 1999 р. «до судів загальної юрисдикції відносяться: Верховний суд, надвірні суди та повітові суди. До судів загальної адміністративної юстиції відносяться: Верховний адміністративний суд та губернські адміністративні суди. Щодо спеціальних судів*, що є судами по розгляду справ в особливих сферах, приймається закон. Надзвичайні суди не можуть утворюватися».

Питання: Що спільного у наведених нормах з точки зору характеристики судових систем? У чому полягають особливості наведених судових систем, з чим вони пов'язані?

*Суд з імпічменту, чотири суди з земельних спорів (спори і скарги щодо земле відводів), три суди з питань водокористування і Апеляційний суд з питань водокористування, торгівельний суд, суд з трудових спорів, страховий суд і пенітенціарний суд (питання ізоляції особливо небезпечних злочинців та

примусового виконання вироків) // Джерело: Судебные системы европейских стран. М.: Международ. отношения, 2002. – С.272-273.

5. Зазвичай у якості однієї з матеріальних (фінансових) гарантій незалежності судової влади розглядається встановлення самостійного бюджету судової влади та визначення жалування суддів законом. У Конституції Гондурасу ця норма конкретизована. Згідно зі ст.306 Конституції 1982 р., «судова влада має річне утримання не менше трьох відсотків державного бюджету за відрахуванням позик та дотацій».

Питання: Як Ви вважаєте, чому виникла потреба у такій деталізації? Як вираховується бюджет судової влади у даному випадку?

6. Ознайомтесь із думкою лорда-канцлера Великобританії з питання гласності судочинства. «Засобам масової інформації також належить важлива роль. Подібно до того, як суддівська безсторонність є зворотною стороною їх незалежності, прозорість правосуддя, що спостерігається та висвітлюється уважною пресою, є сильним спонукальним мотивом суддівської безсторонності на практиці. Це визнали автори Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує у ст.6 не тільки справедливий, а й публічний розгляд справи. Якщо ж суд вирішить, що судове засідання має бути закритим, то він повинен довести, що у противному випадку будуть порушені інтереси правосуддя».

Джерело: Судебные системы европейских стран. М.: Международ. отношения, 2002. – С.10.

Питання: Чому, на думку лорда-канцлера, так важлива роль гласності судового розгляду? Чи згодні Ви з ним?

7. 1) Згідно ст.113 Конституції Литви 1992 р. «суддя не може займати будь-які інші виборні посади, працювати у підприємницьких, комерційних або інших приватних установах чи на підприємствах. Він також не може одержувати будь-який інший оклад, за виключенням окладу судді та оплати за педагогічну або творчу діяльність. Суддя не може брати участь у діяльності політичних партій чи інших політичних організацій».

2) Стаття 181 Конституції Польщі 1997 р. встановлює, що «суддя без попередньої згоди визначеного у законі суду не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності або позбавлений свободи. Суддя не може бути затриманий або арештований, за виключенням випадку, коли він був захоплений на місці злочину і якщо його затримання необхідно для забезпечення належного руху провадження. Про затримання терміново повідомляється голова компетентного місцевого суду, який може прийняти рішення про термінове звільнення затриманого».

3) Стаття 99 Конституційного Акту Канади 1867 р. містить наступне положення: «1. При умові дотримання положень пункту 2 чинної статті судді вищих судів залишаються на посаді доти, доки вони дотримуються норм доброї поведінки, але вони можуть бути звільнені з посади Генерал-губернатором у випадку відповідного звернення Сенату та Палати общин. 2. Суддя вищого суду… припиняє виконання своїх обов’язків до досягнення ним сімдесяти п’яти років».

4) У частині VIII ст.93 Конституції Бразилії 1988 р. встановлено, що «акт про переміщення, направлення до резерву або у відставку будь-якого магістрату на основі публічного інтересу має ґрунтуватися на рішенні, прийнятому двома третинами голосів відповідного трибуналу; цій особі гарантується повний захист».

Питання: Яким рисам правового статусу суддів присвячені данні статті? Про які риси правового статусу суддів вони говорять і яким чином їх регулюють?

Додаткова література до теми 10.

1. Khalymon S., Polovnikov V., Kravchuk O., Marushchak O., Strilets O. (2019). Forensic Economic Examination as a Means of Investigation and Counteraction of Economic Crimes in East Europe (example of Ukraine). Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. Volume 22, Issue 3. URL: https://www.abacademies.org/articles/forensic-economic-examination-as-a-means-of-investigation-and-counteraction-of-economic-crimes-in-east-europe-example-of-ukraine-8263.html
2. Maurice/van der Schyff. Constitutional Review be the Judiciary in the Netherlands. A Matter of Politics, Democracy or Compensating Strategy, 66 Zeitschrift fuer auslaendishes oeffentliches Rechts und Voelkerrecht.2006, 399–414.
3. Mueller J.-M. Constitutional Patriotism, Princeton and Oxford : Princeton University Press. 2008.
4. Richers A. Postmoderne Theorie in der Rechtsvergleichung? 67 Zeitschrift fuer auslaendishes oeffentliches Rechts und Voelkerrecht .2007,509-540.
5. Tushnet M. The Possibilities of Comparative Constitutional Law, 108 The Yale Law Journal.1999, 1225-1309.
6. Алексеенко И. Г. Европейская модель конституционной юстиции: Сравнительно-правовая ретроспектива. Днепропетровск: Наука и образование, 1998. 230 с.
7. Английская судебная система: учебн / перев. с англ. И. И. Иванова. М.: Юристь, 2004. 309 с.
8. Барабаш Б. Судова система штатів США та її функціонування. Право України. 2001. № 8. С. 117.
9. Бартоле С. Организация судебной власти в Центральной и Восточной Европе. Конституционное право: восточноевропейское обозрение. Государство и право. 2000. № 2.
10. В.М. Николайчик В. М. Уголовный процесс США: учебник. М.: Зерцало, 2004. 234 с.
11. Гергелійник В. О. Генезис конституційної юрисдикції . Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. 1998. № 2. С. 24 -33.

12. Каррі Д. П. Конституція Сполучених штатів Америки: посіб. для всіх. К., 1993.
13. Кельман М. Підсумкові акти конституційної юрисдикції зарубіжних країн: їх юридична природа. Право України. 2000. № 10. С. 124.
14. Конституційне судочинство. Американський та український досвід. Ін-т демократії ім. П. Орлика / уклад. А. Ткачук. К., 1999. 111 с.
15. Марущак О.А., Денисова Л. Психологічна теорія походження держави. // Сучасний рух науки: тези доп. V міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 7-8 лютого 2019 р. Дніпро, 2019. 864 с.
16. Марущак О.А., Пономаренко О. Позитивні та негативні аспекти президентської республіки. // Правова держава: міждисциплінарний підхід : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), (м. Маріуполь, 05 грудня 2018 року). Маріуполь, 2018. 628с.
17. Марущак, О. А. (2019). Формування та становлення наукової категорії "функції держави". Форум Права, 55(2). 59–69. DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.2635565.
18. Махов В.Н. Уголовный процесс США: учебн. пособ. М.: ЗАО «Бизнес школа», 1998. 208 с.
19. Миргородський Ю., Миргородський Д. Конституційне провадження у кримінальному процесі Франції. Право України. 1997. № 3. С. 82.
20. Михеенко М. М. Уголовно-процессуальное право Великобритании, США и Франции: учебник. Киев: Наука, 2003. 271 с.
21. Михеєнко М. М., Молдован В. В., Радзієвська Л. К. Порівняльне судове право. К., 1993.
22. Міхеєва Т. П. Роль інституту конституційної юстиції в контексті принципу поділу влади (зарубіжний досвід). Держава і право. 2006. Вип. 33. С. 136.
23. Міхеєва Т. П. Становлення і розвиток децентралізованої моделі судового конституційного контролю. Держава і право. 2007. Вип. 36. С. 217.
24. Молдован В. В. Судоустрій: Україна. Велика Британія. РФ, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН: Навч. посіб. / Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. К.: Кондор, 2002. 256 с.
25. Овсепян Ж. И. Судебный конституционный контроль в зарубежных странах. Правовая защита конституций. Ростов-на-Дону, 1992.
26. Руденко М. Прокуратура у США. Право України. 1998. № 9. С. 89.
27. Савченко А. В. Федеральні правоохоронні органи США: місія, організаційна структура та застосування кримінального законодавства: навч. посіб. / Національна академія внутрішніх справ України. К.: Текст, 2003. 120 с.

28. Святоцький О. Адвокатура в Японії. Право України. 1993. № 9-10. С. 57.
29. Смирнов А. В. Модели уголовного процесса: учебник. СПб.: Питер, 2004. 269 с.
30. Судебные системы западных государств. М.: Наука. 1991.
31. Ткач Г. Адміністративне судочинство в Польщі. Право України. 2000. № 1. С. 136.
32. Туряниця В., Личук В. Конституційний Суд Словаччини: досвід для України. Право України. 2007. №8. С. 126-129.
33. Уголовная юстиция США: учебник. / Перев. с англ. И.И. Иванова. М.: Юристь, 2005. 299 с.
34. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства зарубежных государств: учебн. СПб.: Питер, 2006. 280 с.
35. Шишкін В. Адміністративний суд Австрії. Право України. 1997. № 5. С. 58.
36. Шишкін В. Верховний суд Англії та Уельсу. Право України. 1996. № 4. С. 34.
37. Шишкін В. Державна рада як інститут правосуддя у Франції. Право України. 1996. № 8. С. 28.
38. Шишкін В. Деякі концептуальні основи юрисдикції адмін. судів Німеччини. Право України. 1995. №9-10. С. 19.
39. Шишкін В. Організаційна структура судової системи Німеччини. Право України. 1996. № 1. С. 47.
40. Шишкін В. Організація і повноваження адміністративного суду Німеччини. Право України. 1995. № 11. С. 60.
41. Шишкін В. Податковий суд США. Право України. 1995. № 2. С. 19.
42. Шишкін В. Система судів загальної юрисдикції в Австрії. Право України. 1997. № 2. С. 63.
43. Шишкін В. Система судів загальної юрисдикції в Італії . Право України. 1997. № 6. С. 67.
44. Шишкін В. Система судів загальної юрисдикції у Франції. Право України. 1996. № 6. С. 11.
45. Шишкін В. Система установ адміністративної юрисдикції у Франції. Право України. 1996. № 7. С. 43.
46. Шишкін В. Спеціальні федеральні суди США. Право України. 1995. № 5-6. С. 59.
47. Шишкін В. Суд претензій до уряду США. Право України. 1995. № 1. С. 48.

48. Шишкін В. Суд у розв'язанні конфліктів – особлива інституція правосуддя у Франції. Право України. 1996. № 11. С. 45.
49. Шишкін В. Судова система Канади. Право України. 1995. № 8. С. 37.
50. Шишкін В. Судова система штатів у США. Право України. 1995. № 7. С. 33.
51. Шишкін В. Федеральний суд Німеччини з трудових спорів. Охорона праці. 1996. №10. С. 42.
52. Шишкін В. Федеральні суди загальної юрисдикції у США. Право України. 1994. № 11-12. С. 20.

Тема 11. Муніципальні системи зарубіжних країн

Питання для самостійного опрацювання.

Міжнародні стандарти місцевого самоврядування. Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р. Всесвітня декларація місцевого самоврядування 1985 р. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями 1980 р. Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні 2003 р. Поняття та юридична природа, правове регулювання місцевого управління та самоврядування. Виникнення і розвиток муніципальних органів у зарубіжних країнах. Муніципалітети як органи місцевого самоврядування. Особливості адміністративно-територіального поділу і місцеве самоврядування. Відповідність муніципальних органів адміністративно територіальному поділу. Вплив форми державного устрою на систему муніципальних органів. Регіональні форми в місцевому самоврядуванні. Основні моделі організації публічної влади на місцях. Особливості системи муніципальних органів у США, Франції, Великій Британії, Італії, Японії, Індії. Порядок формування муніципальних органів, їх структура. Обсяг повноважень і функції муніципальних органів. Виконавчі органи муніципалітетів: порядок утворення, організація, повноваження. Загальні риси й особливості виборних і виконавчих муніципальних органів у США, Великій Британії, Франції, Італії, ФРН, Індії, Японії. Функції муніципальних органів, порядок їх правового регулювання. Особливості муніципальних виборів. Взаємовідносини муніципальних органів з центральною владою. Форми і методи контролю центральної влади за діяльністю муніципальних органів. Адміністративний контроль у Франції, англійська та італійська системи контролю. Фінансовий контроль. Особливості контролю над муніципальними органами у федеративних державах (США, ФРН). Відносини муніципальних органів адміністративно-територіальних одиниць з агентами центральної влади. Префекти і генеральні ради департаментів у Франції. Муніципальні органи в Італії й Японії.

Практичні завдання.

1. Опрацювати літературу з теорії держави та права, політології, конституційного права та проаналізувати, чому для визначення цієї складової форми держави використовуються різні терміни, наприклад, “державний устрій”, “державно-територіальний устрій”, “політико-територіальний устрій”, “територіально-політичний устрій” та інші. Який термін, на ваш погляд, є найбільш вдалим, аргументуйте свою точку зору.

2. Використовуючи тексти (або витяги з) конституцій Латвії, Росії, США, ФРН, визначте форми політико- територіального устрою цих держав.

3. “Одна з земель в ФРН своїм законодавчим органом вирішила врегулювати питання які стосуються співробітництва Федерації та землі в галузі кримінальної поліції, змінити склад поліції та її структуру”.

Питання: Чи має право в даному випадку влада суб’єкта федерації вирішити позитивно це питання?

Додаткова література до теми 11.

1. Акти європейського права з питань регіональної політики та місцевого самоврядування / ред. А. П Яценюка. К.: Парламентське видавництво, 2007. 608 с.
2. Алексеев С. С. Теория права / ред. С. С. Алексеев. М.: БЕК, 1994. С. 87-88.
3. Алексіс де Токвіль. Про демократію в Америці: у 2 т. Передмова Андре Жардена. / пер. Г. Філіпчук, М. Москаленко. К.: Видавничий дім Всесвіт, 1999. 590 с.
4. Арановский К. В. Государственное право зарубежных стран: учебник для вузов. М.: ФОРУМ ИНФРА, 1998. 488 с.
5. Баймуратов М. А. Объектный состав публичной самоуправленческой (муниципальной) власти: телеологические установки, идентификация, конституционно-правовая регламентация. / Мариупольский гос. гуманитарный ун-т. Представительство Европейского центра публичного права в Украине. Сумы: Університетська книга, 2007. 232 с.
6. Баймуратов М. О. Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України: автореф. дис. д-ра юрид. наук 12.00.02 / Одеський держ. ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса, 1996. 54 с.
7. Баймуратов М. О. Муніципальне право та його роль у фаховій підготовці співробітників внутрішніх справ. Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції "Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави. С. 4-5.
8. Батанов О. Аксіосфера муніципалізму як фундамент розвитку сучасного муніципального права. Право України. 2014. № 5. С. 97-105.

9. Батанов О. В. Муніципалізм як категорія сучасного муніципального права: постановка проблеми . Часопис Київського університету права. 2009. № 4. С. 102-108.
10. Батанов О. В. Проблеми становлення та розвитку муніципального права: основні чинники та суспільно-політичні умови. Часопис Київського університету права. 2014. № 1. С. 77-81.
11. Василевич Г. А. Конституционное право зарубежных стран: учебник. Мн.: Книжный Дом, 2006. 480 с.
12. Всесвітня декларація місцевого самоврядування, Ріо-де-Жанейро, 26 вересня 1985 р. Місцеве самоврядування. 1997. № 1-2. С. 95-97.
13. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування. Місцеве та регіональне самоврядування. 1997. №1-2. С. 95-97.
14. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування. Місцеве та регіональне самоврядування України. Вип. 1-2 (6-7). К., 1994. С. 65-69.
15. Заяць І. Місцеве самоврядування: ґенеза законодавства та політики / Право України. 2009. С. 126-133.
16. Коваленко А.А. Конституційно-правове регулювання місцевого самоврядування в Україні: питання теорії і практики. К., 1997.
17. Куйбіда В. С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування. К.: МАУП, 2004. 432 с.
18. Кулєшов О. О. Деякі особливості становлення і розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні. Форум права. 2010. №4. С. 543-548.
19. Купрій В. Право бути почутим: участь молоді в прийнятті рішень на місцевому рівні. Аспекти масоврядування. 2005. № 4 (30). С. 45–47.
20. Лазор О. Д. Основи місцевого самоврядування: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 432 с.
21. Лихачов С. Методи діяльності органів місцевого самоврядування. Юридична Україна. 2011. № 2. С. 29-35.
22. Любченко П. М. Місцеве самоврядування в системі інститутів громадянського суспільства: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня докт. юрид. наук: спеціал. 12.00.02 конституційне право. Націон. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2007. 42 с.
23. Марущак Н., Марущак О. Права людини: політичний аспект. Ukraine – EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law : collection of international scientific papers. Chernihiv : CNUT, 2018. С. 48 – 50
24. Марущак О. А. Податковий контроль як засіб виявлення ухилення від сплати податків, зборів (обов’язкових платежів). Юридичний науковий

електронний журнал. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2018. № 5. С. 194-197.
25. Марущак О. А. Проблема реалізації державного суверенітету в умовах глобалізації. Актуальні проблеми юридичної науки та практики. 2018. № 1 (4). С. 68-72.
26. Марущак О. А., Горбій К. Проблеми подвійного громадянства в Україні / «Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти»: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Чернігів, 14 грудня 2017 р.) / Черніг. нац. технол. ун-т. Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2017. – С. 424 – 426
27. Марущак О.А. Поняття та ознаки державного режиму. INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE «MODERN JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN UNION: THE INTERACTION OF LAW, RULEMAKING AND PRACTICE»: CONFERENCE PROCEEDINGS, APRIL 17, 2018. LUBLIN. С. 49 – 51
28. Мельник Р. С. Муніципальне право у системі національного права. Центрально-український правничий часопис Кіровоградського юридичного інституту ХНУВС. 2010. Спеціальний випуск. С. 32-37.
29. Решетников Ф. М. Правовые системы стран мира: справочник. М.: Юрид. лит., 1993. 256 с.
30. Ровинська К. І. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування як основа формування місцевого самоврядування в Україні. Державне будівництво. 2013. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_1_31
31. Солоненко О. М. Юридична доктрина як джерело муніципального права. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 32-39.
32. Соляннік К. Статут територіальної громади: місце і роль у системі джерел муніципального права. Вісник національної академії правових наук України. 2014. № 4 (79). С. 76-83.
33. Страшун Б. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учебник для вузов. М.: НОРМА, 2005. 896 с.
34. Ткачук А., Агранофф Р., Браун Т. Місцеве самоврядування: світовий та український досвід: посіб. 2-ге вид. К.: Заповіт, 1998. 186 с.
35. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: учебник / В. Е. Чиркин. 4-е изд. перераб. и доп. М.: Юристъ, 2005. 669 с.
36. Шаповал В. Сутнісні характеристики місцевого самоврядування. Право України. 2002. № 3. С. 48-54.

37. Энтин Л. М. Разделение властей: опыт современных государств. М.: Юрид. лит., 1995. 176 с.

3. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН»

Індивідуальні завдання виконуються студентами самостійно.

Вимоги до індивідуальних завдань у формі письмової наукової роботи:

1. обсяг роботи до 25-30 сторінок друкованого тексту;
2. шрифт – Times New Roman, звичайний, світлий. Кегль (параметри) шрифту – 14 pt (одиниць). міжрядковий інтервал тексту – 1,5.; поля: ліве - 20 мм, праве - 10 мм, верхне - 20 мм, нижне - 20 мм.
3. список використаних джерел повинен містити не менше 15 джерел;
4. посилання на джерела, які використовує автор - обов'язкові (оформлюються у вигляді зносок) по тексту.
5. використані наукові статті та матеріали оформлюються у вигляді додатків.
6. оформлення списку літератури згідно ДСТУ 8302:2015.
7. електронний варіант роботи додається обов'язково на актуальний email (надається викладачем додатково).

Теми для індивідуального завдання:

1. Сучасні зарубіжні конституції.
2. Основні етапи конституційного розвитку в зарубіжних країнах.
3. Правова охорона зарубіжних конституцій.
4. Інститут громадянства в зарубіжних країнах.
5. Організація та функціонування політичних партій у США, Великій Британії, ФРН.
6. Канадський федералізм: історія та сучасність.
7. Федеративний устрій швейцарської конфедерації: історія та сучасність.
8. Референдум у країнах Європейського Союзу (на прикладі Іспанії, Італії, Франції).
9. Парламент та уряд у країнах з парламентарними формами правління (на прикладі Великої Британії, Індії, Японії).
10. Вибори в Італії та Франції (порівняльно-правовий аналіз).
11. Місцеве управління в зарубіжних країнах.
12. Вищі органи державної влади Польщі.
13. Повноваження глави держави в сучасних республіках: порівняльно-правовий аналіз.
14. Конституція Російської Федерації.
15. Американський федералізм.
16. Регіони: досвід Італії та Іспанії.
17. Вищі органи влади Китайської Народної Республіки.
18. Організація зарубіжних парламентів (на прикладі Франції, ФРН, США, Японії).
19. Вищі органи влади Бразилії.
20. Конституційний контроль (нагляд) в зарубіжних країнах.

21. Особливості конституційного права держав-членів Європейського Союзу.
22. Загальна характеристика конституціоналізму.
23. Основи конституційного права Японії.
24. Конституція Ісламської республіки Іран 1979 р.
25. Конституція США 1787 р.
26. Конституційно-правові основи суспільного ладу зарубіжних країн.
27. Загальна характеристика парламентаризму.
28. Конституція Індії.
29. Конституція Фінляндії.
30.

4. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Tom Bingham, The Rule of Law (Penguin, 2011)
2. Adam Tomkins, Public Law (Clarendon/Oxford University Press, 2003)
3. Савчин М.В. Порівняльне конституційне право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.
4. Порівняльне правознавство у таблицях : навч. посіб. для юрид. ф-тів та закл. вищ. освіти / авт.-уклад.: О.В. Петришин, О.В. Зінченко, Д.В. Лукянов. – 3-тє вид., змін. – Харків : право, 2019. – 164 с.
5. Конституційні засади сучасного державотворення : навч. посіб. у питаннях і відповідях / Т.Є. Кагановська, Є.І. Григоренко, Я.О. Григоренко, О.С. Передерій ; за ред. Кагановської. – Харків : Право, 2017. – 304 с.
6. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз : монографія / О. М. Бориславська. – Харків : Право, 2018. – 384 с.
7. Порівняльне правознавство : хрестоматія для юрид. ф-тів і закл. вищ. освіти : навч. посіб. / уклад.: О. В. Петришин, О. В. Зінченко, Д. В. Лук'янов. – 2-ге вид., змін. – Харків : Право, 2019. – 1024 с.
8. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посіб. / за ред. В. О. Ріяки. 2-ге вид., допов. і переробл. К. : Юрінком, 2007. 544 с.
9. Порівняльне правознавство : підручник / за заг. ред. О. Петришина. Х. : Право, 2012. 272 с.
10. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн : академ. курс : підручник / В. М. Шаповал. 2-ге вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. 464 с.
11. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: Юристъ, 2005. - 669 с.
12. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм : монографія / В. М. Шаповал. К. : Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
13. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник.- Тернопіль: Астон, 2003. 432 с.
14. Бостан С. А. Тимченко С. М. Державне право зарубіжних країн: Навч. посібник. К: Центр навчальної літератури, 2005. 504 с.
15. Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов / Под общ. ред. чл.-корр. РАН, проф. М. В. Баглая, д. ю. н., проф. Ю. И. Лейбо и д. ю. н., проф. Л. М. Энтина.-2-е изд., перераб. М.: Норма, 2006. 1056 с.
16. Hilaire Barnett, Britain Unwrapped: Government and Constitution Explained (Penguin, 2002)

Допоміжна література

1. Конституційне право України : підручник / за ред.: В. П. Калісник, Ю. Г. Барабаш. – Х. : Право, 2010. – 416 с.

2. Крусс В. И. Сравнительное правоведение и конституционная компаративистика / Порівняльне правознавство. Сучасний стан і перпективи розвитку : зб. матеріалів міжнар. наук. симпозіуму "Дні порівняльного правознавства" (м. Київ, 8–11 квіт. 2009 р.). К., 2009. С. 220–226.
3. Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты / Перевод с франц. проф. В.В.Маклакова. - М.: Юристь, 2002. 363 с.
4. Закоморна К.О. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: конспект лекцій, навчальні схеми, словник термінів та основних понять: Навчально-методичний посібник. Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. 192 с.
5. Лапка О.Я., Пікуля Т.О. Конституційне (державне) право зарубіжних країн (у схемах): Навчальний посібник. К.: Атіка, 2008. 216 с.
6. Державне право зарубіжних країн: Навч. посібник / В. О. Ріяка (керівник авт. кол.). В. С. Семенов, М. В. Цвік та ін. За заг. ред. В. О. Ріяки К.: Юрінком Інтер, 2002. 512 с.
7. Бостан Л. М., Бостан С. К. Держава і право епохи громадянського суспільства: Навч. посіб. для студентів, курсантів, слухачів. 2-е вид. Запоріжжя: Просвіта, 2003. 452 с.
8. Холмс С. Конституции и конституционализм : (гл. 8 из кн. "Оксфордский справочник по сравнительному конституционному праву") / Стивен Холмс // Сравнительное конституционное обозрение. 2012. № 3. С. 56–84.
9. Бостан С. К., Сажнєв І. В. Державне право зарубіжних країн: Навч.-метод, посібник для курсантів, студентів, слухачів МВС України. Запоріжський юридичний ін-т. - Запоріжжя: ЗЮІ МВС України. 2001. 254 с.
10. Малишко М. І. Основи державного права Франції / Українська наукова асоціація; Київський національний ун-т культури і мистецтв. К., 2001. 18 с.
11. Мутагиров Д.З. Права и свободи человека: теория и практика. Учеб. пособие. М.: Университетская книга, Логос, 2006. 544 с.
12. Рабинович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: навчальний посібник. К.: Атака, 2004. 325 с.
13. Скакун О.Ф. Общее сравнительное правоведение. Основные типы (семьи) правових систем мира: Учеб. для студ. вузов. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. 464 с.

Інформаційні ресурси:

1. Конституційне право зарубіжних країн. Дистанційне навчання ЧНТУ. URL: https://eln.stu.cn.ua/course/view.php?id=454
2. Національна парламентська бібліотека України URL: http://nplu.org/
3. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського URL: http://www.nbuv.gov.ua/
4. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)» URL: http://www.nau.ua
5. Офіційний сайт Верховної Ради України URL: http://portal.rada.gov.ua/
6. Офіційний сайт Президента України URL: http://president.gov.ua

7. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України URL: http://kmu.gov.ua
8. Офіційний сайт Конституційного Суду України URL: http://ccu.gov.ua
9. Офіційний сайт Державної Думи Російської Федерації URL: http://www.duma.gov.ru/
10. Офіційний сайт Палати Представників Республіки Білорусь URL: http://www.house.gov.by/
11. Офіційний веб-сайт Національного зібрання Республіки Білорусь URL: http://www.sovrep.gov.by/
12. Офіційний веб-сайт Президента Республіки Білорусь URL: http://president.gov.by/
13. Офіційний сайт Британського Парламенту URL: http://www.parliament.uk/
14. Офіційний сайт Бундестагу Німеччини URL: http://www.bundestag.de/
15. Офіційний сайт Сенату США URL: http://www.senate.gov/
16. Офіційний веб-сайт Палати Представників США URL: http://www.house.gov/
17. Офіційний веб-сайт Президента США URL: http://www.whitehouse.gov/
18. Офіційний веб-сайт Парламенту Республіки Франція URL: http://www.parlement.fr/index.html
19. Офіційний веб-сайт Парламенту Республіки Казахстан URL: http://www.parlam.kz/